

מדרשות [למשנה ולתלמוד], וכנגדן בתי סופרים [ללמוד תינוקות].

מסכת כתובות

פרק שלושה עשר שני דייני גזרות

דף ק"ה

דייני גזירות שהיו בירושלים

להלן יתבאר בעזה"י, שבירושלים היו דיינים רבים שהיו דנים דיני תורה. אמנם היה מספר מועט של דיינים, שהיו נקראים דייני גזרות או דייני גזלות, וזאת משום שהיו גוזרים גזרות [=קנסות] על גזלות, כאותה ששינו בענין בהמה שנכנסה לרשות הניזק וקטמה נטיעת אילן, שאמר רבי יוסי, גוזרי גזירות שבירושלים אומרים, קטמה נטיעה בת שנתה, משלם שתי [מעות] כסף, קטמה נטיעה בת שתי שנים, משלם ארבע [מעות] כסף.

ובמשנתנו נזכרו שמותיהם של שני דייני גזרות. והם:

(א) **אדמון**. הוא אדמון בן גדאי.

(ב) **חנן בן אבישלום**^א.

והסיבה שהוזכרו רק שניהם, כי במשניות הבאות הובאו דינים שנחלקו דיינים אלו עם חכמים^ב.

ובברייתא נזכר שם של דין גזרות נוסף. והוא:

(ג) **חנן המצרי**. אמנם בברייתא הוא נזכר שני, לפני חנן בן אבישלום, ואם כן חנן המצרי חשוב מחנן בן אבישלום.

ולדברי רבי נתן, אף (ד) **נחום המדי** מגוזרי גזירות שבירושלים היה, ולא הודו לו חכמים.

וכפי שנתבאר, דייני גזילות היו מועטים, אבל שאר דיינים היו מרובים, כמאמר רבי פנחס אמר רבי אושעיא, שלש מאות ותשעים וארבעה בתי דינים [של עשרים ושלושה] היו בירושלים, כנגדן בתי כנסיות [להתפלל], וכנגדן בתי

^א הכי גורס רבינו תם ["אבישלום" ולא "אבשלום"], דהא לרבי מאיר דאמר בפרק חלק, דאבשלום אין לו חלק לעולם הבא, היכי מסקינן בשמיה, הא אמרינן ביומא בפרק הממונה, "ושם רשעים ירקב" דלא מסקינן בשמיה, ואבישלום שם אדם, כדכתיב גבי אביה ושם אמו מעכה בת אבישלום. [תוס'].

^ב לשון הגמרא שהסיבה שהוזכרו אלו במשנתנו כי את החשובים לו כתב. וביארו התוס' ... דחשיב ליה בתר הכי דאירי בהו מתניתין, חנן אומר שני דברים אדמון אומר שבעה קתני, דלא חשיב ליה, כגון חנן המצרי שלא דבר כלום, לא קתני. [ו] **ולי נראה, דחשיב ליה החשוב יותר**, ואף על גב דקתני חנן המצרי ברישא, הכי נמי אשכחן מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא אף על פי שרבי עקיבא היה חשוב מרבי אלעזר בן עזריה, שהוא היה ראש לחכמים ... אפילו הכי מזכיר רבי אלעזר ברישא, והיינו טעמא שהיה ממשפחה מיוחסת יותר ... וגם בשביל נשיאותו, הכא נמי דקתני חנן המצרי ברישא, לא בשביל שהיה חשוב יותר, אלא מפני שהוא ממשפחה מיוחסת יותר מחנן בן אבישלום ... [תוס'].

שכר דייני גזרות

אמר רב יהודה אמר רב אסי, גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרם תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה, וזו היתה פרנסתם, לפי שלא היו עסוקים במלאכתם^א. ואם לא היה סכום זה מספיק להם, אף על פי שלא רצו ליטול, מוסיפים להם. אבל כשהיה מספיק להם, ודאי לא היו רשעים, שירצו ליטול יותר מפי צרכם.

נטילת ממון לדון דין

נאמר, "לא תטה משפט" לא תפיר פנים ולא תתן שחד כי השחד יענר עיני חקמים ויסלף דברי צדיקים" (דברים ט"ז י"ט), **ללמד, שאסור להטות את הדין אפילו שלא על ידי קבלת שוחד, וכל שכן שאסור לקבל שוחד להטות את הדין.**

ונאמר, "וְשֹׁחַד לֹא תִקַּח" כי השחד יענר פקחים ויסלף דברי צדיקים" (שמות כ"ג ח'), **ללמד שאסור לקבל שוחד, אפילו כדי לדון דין אמת.**

ומבואר במשנה במסכת בכורות, שאסור לדון תמורת ממון גם שלא בתורת שוחד שלא יטה הדין, כגון לומר שלמו לי כדי שאומר הדין, והנוטל שכר לדון דיניו בטלים.

ורק שכר בטלה, שמתבטל הדין ממלאכתו מחמת שבתו בדין, **מוותר לדין ליטול. כשאין הדבר מוכח** שנפסד ממון על ידי שבתו בדין, **מכוער ליטול שכר עבור זה. אבל כשהדבר מוכח** שמחמת שבתו בדין בטל ממלאכתו ומשכרה, **מוותר לו ליטול שכר עבור זה אף לכתחילה.**

וכן היה מנהגו של קרנא, כשהיה דן דין, היה נוטל איסתרא [=סלע] מכל אחד מבעלי הדינים, אחד מהזכאי ואחד מהחייב, ודן להם דין, ושכר זה הוא שכר בטלתו שהיה דבר מוכח, שכן מלאכתו היתה להריח אוצרות יין, ולומר איזה יין קרוב להחמיץ, שימכרוהו מיד, והיה שכר זה מצוי לו בכל יום, וכשהיה בטל כדי לדון, הדבר מוכיח שהתבטל ממלאכתו.

וכן רבינא, כשהיה מתבקש לדון, היה אומר, תנו לי אדם שישקה את שדותיי במקומי, ואדון דין, ומותר לו ליטול מהם שכר אותו אדם, כי הוא דבר מוכח, שבטל ממלאכתו.

כמה סמויות עיניהם של מקבלי שוחד

אמר רבי אבהו, בא וראה, כמה סמויות עיניהם של מקבלי שוחד, אדם חש

^א **הא דלא פריך הכא, והיכי עבדי הכי, והכתיב "ושוחד לא תקח"** כדפריך עליה דקרנא. (א) **אומר רבינו תם, משום דלא אסור אלא מבעלי דינים, אבל הכא משל צבור.** (ב) **ורבי מפרש, דהכא לאו בתורת שכר היו נוטלים, אלא הכא כל שעה היו יושבין בדין, ולא היו עוסקין בשום מלאכה, ולא היה להם במה להתפרנס, והיה מוטל על הצבור לפרנסן,** אבל קרנא אקראי בעלמא היה יושב, ולא היה לו ליטול שכר. ומהאי טעמא נמי אתי שפיר הא דקאמר לקמן, מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, אף על פי ששכר תלמוד תורה אסור. [תוס'].

טעמו של שוחד

רביא ביאר, מדוע דיין המקבל שוחד פסול לדון אפילו כשכוונתו לדון דין אמת.
ואמר, שמאחר שקיבל שוחד מזה, מתקרבת דעתו אליו, ונעשה כגופו, ואין
אדם רואה חובה לעצמו.¹

וביאר שהמילה "שוחד" היא נוטריקון "שהוא חד", כלומר הנותן והמקבל
נעשים אחד.

לא ידון אדם לא את אוהבו ולא את שונאו

אמר רב פפא, לא ידון אדם, לא את אוהבו ולא את שונאו,² את אוהבו לא ידון,
כי לא יראה לו חובה, ואת שונאו לא ידון, כי לא יראה לו זכות.

תלמיד חכם שבני העיר אוהבים אותו

אמר אבבי, צורבא מרבנן שבני העיר אוהבים אותו, לא משום שהוא טוב
מאחרים, אלא משום שאינו מוכיח אותם בדברי שמים.

אהבת בני מחוזה לרבא

אמר רבא, מתחילה הייתי אומר, שבני מחוזה [עירו של רבא], כולם אוהבים
אותי. ומאחר שנעשיתי דיין, אמרתי, מקצתם שונאים אותי [אותם שחיבתי
בדין], ומקצתם אוהבים אותם [אותם שזכיתי בדין]. ומאחר שראיתי, שמי
שחיבתי ביום זה זיכיתי ביום אחר, אמרתי, אין הדבר תלוי בפסק הדין,
ולפיכך, אם אוהבם, כולם יהיו אוהבי, ואם ישנאוני, כולם יהיו שונאי.

שוחד דברים

לא נאמר "ובצע לא תקח", אלא "וְשָׁחַד לֹא תִקַּח" (שמות כ"ג ח). ומכאן דרשו
בברייתא, שבא הכתוב ללמד, שלא רק שוחד ממון אסור, אלא אפילו שוחד
דברים גם כן אסור. ולהלן באו מעשים, שפסלו חכמים עצמם מלדון משום
שוחד דברים, ומהם נלמד מהו שוחד דברים.

ותוס' כתבו, שהדברים הבאים אינם שוחד דברים מהדין, וחומרא החמירו עליהם
החכמים, שלא לדון מחמת הדברים הללו.

סייע בידו לעבור את הגשר

שמואל היה עובר את הנהר על גבי גשר, ובא אדם אחד, ונתן לשמואל יד

¹ אין דעתו מתקרב לצד החובה לחייב את עצמו, ואפילו מתכוין לדין אמת. [רש"י]

² לאו באוהב ושונא דאירי ביה רבי יהודה ורבנן גבי עדות איירי, דלגבי דיין אפילו רבנן מודו
דפסול, כדמסיק מקרא בפרק זה בורר, דאם כן הוה ליה לאתויי הכא קרא דהתם, אלא התם
באוהב כגון שושבינו, ושונא שלא דיבר עמו שלשה ימים, אבל הכא באוהב כי הנך דפרח גדפא
ארישא אתא ההוא גברא שקליה, דאינו אלא חומרא בעלמא, שהיו מחמירין על עצמן, כדאשכחן
בכמה דברים, אבל פסולין לא הוו. [תוס']

בעיניו, נותן ממון לרופא, ספק מתרפא ספק אינו מתרפא, והם נוטלים שוה
פרוטה ומסמים עיניהם, שנאמר, "וְשָׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשָּׁחַד יַעֲרֹר פְּקָחִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי
צְדִיקִים" (שמות כ"ג ח).

"כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים"

נאמר, "כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (דברים ט"ז י"ט). ודרשו
חכמים, "כי השחד יעור עיני חכמים", קל וחומר לטפשים, "ויסלף דברי
צדיקים", קל וחומר לרשעים.

ואין הכוונה לטפשים ורשעים ממש, שהם אינם דנים כלל, אלא כך הכוונה.

"כי השחד יעור עיני חכמים", אפילו חכם גדול, ולוקח שוחד, אינו נפטר מן
העולם בלא סמיות הלב [=טפשות], וזה אפילו כשנוטל שוחד פעם אחת, כשהוא
עדיין חכם גדול, וכל שכן כשלאחר שהחל להיות טיפש חוזר ולוקח שוחד.³

"ויסלף דברי צדיקים", אפילו צדיק גמור, ולוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם
בלא טירוף דעת. וזה אפילו כשנוטל שוחד פעם אחת, כשהוא עדיין ביישוב
הדעת, וכל שכן כשלאחר שהחל לאבד דעתו חוזר ולוקח שוחד.

דיין שדומה למלך מעמיד ארץ

כשבא רב דימי אמר, דרש רב נחמן בר כהן, "מִלְכָּךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ וְאִישׁ
תְּרוֹמֹתֶיהָ יִקְרֶסְנָהּ" (משלי כ"ט ד), אם דומה דיין למלך, שאינו צריך לכלול [שהוא
עשיר ואין צריך להחניף⁴], יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן, שמחזר על הגרנות,
יהרסנה.

דיין ששואל חפצים מבני עירו ואינו משאיל

אמר רבה בר רב שילא, דיין שרגיל לשאול בהמות וכלים מבני עירו, ואין לו
להשאיל להם משלו, פסול לדון דין. אבל אם גם הוא משאיל לאחרים, כשר
לדון.

ורבא, ששאל מבני בר מריון, אף על פי שלא שאלו ממנו, לא נפסל בכך מלדון,
כי רק זה ששואל לצורך עצמו נפסל לדון, אבל רבא לא לצורך עצמו שאל מהם,
אלא לצורכם, לכבדם, שיראו שרבא שואל מהם דברים, שדבר זה מחשיבם,
ולכן לא נפסל בכך מלדון.

³ כן פירש רש"י ותוס'. ורשב"ם פירש, דהאי קל וחומר לטפשים, אינו מן הברייתא, אלא מדתניא
חכמים וצדיקים, משמע שרוצה לומר קל וחומר לטפשים, ולכך מתמה, וכי הם בני דינא, ומשני
הכי קאמר, ולא נידוק כמו שאמר ... [תוס']

⁴ הכא משמע, דצריכות ממון קאמר משום שוחד, מדמסיק עליה האי דיינא דשאיל דשאילתא,
ולעיל נמי ממילי דשוחד איירי. ובסנהדרין בפרק קמא מיייתי הך דרשא גופה דרב נחמן בר כהן
אדיין שאינו בקי, וצריך לשאול הוראות ודינין, דמסיק התם, דרש רב נחמן בר כהן, מאי דכתיב
מלך במשפט יעמיד ארץ, ובתר הכי מסיק דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר, וכולה שמעתא
דהתם מייירי בדיינא שאינו הגון מחמת שאינו בקי. ואומר רבינו תם, דמהאי קרא איכא למידק
שאינו צריך לא לממון ולא לדברי תורה. [תוס']

ביקש לתת לו מתנה

אדם אחד הביא לרב ענן סלסלה של דגים קטנים [=גילדני דבי גילן]. שאל אותו רב ענן מה מעשיך, כלומר לשם מה באת. והשיב לו יש לי דין. לא קיבל ממנו רב ענן את הדגים, ואף על פי שלא קיבל, אמר לו, פסול אני לדון לך.

המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים

מאחר שאמר רב ענן לאותו אדם, שנפסל לדון אותו. אמר לו אותו אדם, את דינו של כבודו לא אקבל, לפחות יקבל כבודו את מה שהבאתי, שלא ימנעני מלהקריב ביכורים.

שכן שנינו, נאמר, "וְאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֶשֶׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֶלְקִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׁעָרִים וְכֶרֶם לֶחֶם וַיֹּאמֶר תֵּן לָעַם וַיֹּאכְלוּ" (מלכים ב' ד' מ"ב), וכי אלישע אוכל בכורים הוה והלא לא היה כהן², אלא לומר לך, כל המביא דורון לתלמיד חכם, כאילו מקריב בכורים.

אמר לו רב ענן, מתחילה לא רציתי לקבל ממך, עכשיו שנתת טעם למה לקבל, אקבל ממך.

להקדים דין קרובו של תלמיד חכם לפני דין יתומים

שלח רב ענן את אותו אדם לפני רב נחמן, ושלח לומר לו כדברים הבאים, ידון כבודו איש זה, שאני ענן פסול לדון.

אמר רב נחמן, מדברי רב ענן יש להבין, שאדם זה הוא קרובו של רב ענן, ולכן הוא פסול לדון.

היה דין של יתומים לפני רב נחמן, אמר, ענין זה, [לדון אותם], הוא מצוות עשה, וכמו כן ענין זה [לדון את זה] הוא מצוות עשה, [שיש מצווה לדון כמו שנאמר, "וַיִּשְׁפָּטֶם צֶדֶק" (דברים א' ט"ז)], אלא שבדינו של זה יש גם מצוות עשה של כבוד תורתו של רב ענן, העביר את דין היתומים, וירד לדון את דינו של אותו אדם³. כיון שראה בעל דינו כבוד שעשו לו, נסתתמו טענותיו.

דף ק"ו

סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא

רב ענן, היה אליהו רגיל לבוא אצלו, שהיה שונה לו סדר אליהו [הם דברי תורה

² שהרי מצינו בדברי הימים, שנתייחס אביו על שבת גד, דכתיב "ויעני ושפט בבשן", ומצינו במסכת פסחים באלו דברים, דשפט דהאי קרא הוא אביו של אלישע. [רש"י]. אין צריך לדחוק כפירוש הקונטרס, דהכי פירושו, וכי אלישע אוכל בכורים היה, והלא בשומרון היה, ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה ... והכי איתא בהדיא בסדר אליהו זוטא, דתלמידי חכמים כפרה להם לישראל בכל מקום מושבותיהם שנאמר, "תקריב מנחת בכורים" ואומר "ואיש בא מבעל שלישה וגו'" וכי אלישע אוכל בכורים היה, והלא אין שם מקדש ולא מזבח ולא כהן גדול, אלא אלישע ותלמידיו יושבין לפניו מכאן אמרו וכו'. [תוס'].

³ והמפרשים דנו אם עשה כדין או לא.

לסמכו. שאל אותו שמואל, מה מעשיך, כלומר לשם מה אתה בא. והשיב לו אותו אדם, יש לי דין. אמר לו שמואל, פסול אני לדון לך.

הסיר נוצה מראשו

אמימר היה יושב ודן דין, עפה נוצה, ונחה על ראשו. בא אדם אחד, ונטל את הנוצה. שאל אותו אמימר, מה מעשיך, כלומר לשם מה באת. והשיב לו אותו אדם, יש לי דין. אמר לו אמימר, פסול אני לדון לך.

כיסה רוק מלפניו

רוק היה מושלך לפני מר עוקבא, בא אדם אחד, וכיסה את הרוק. שאל אותו מר עוקבא, מה מעשיך, כלומר לשם מה באת. והשיב לו אותו אדם, יש לי דין. אמר לו מר עוקבא, פסול אני לדון לך.

הקדים אריסו להביא לו

אריסו של רבי ישמעאל ברבי יוסי היה רגיל להביא לו סל של פירות מפרדסו של רבי ישמעאל בכל ערב שבת. פעם אחת הקדים האריס והביא לו ביום חמישי. שאל אותו רבי ישמעאל ברבי יוסי, מדוע שיניתי להביא היום. והשיב לו, היה לי דין, ואמרתי, מאחר שכבר באתי, אביא עמי את הפירות.

לא קיבל רבי ישמעאל את הפירות, ואמר, פסול אני לדון לך. הושיב רבי ישמעאל זוג תלמידי חכמים⁴, ודנו אותו. והיה מהלך רבי ישמעאל ובא, ואומר לעצמו בדרך הילוכו, אם ירצה יוכל לטעון כך וכך, והיה מעלה על דעתו כל צדדי זכות לטענות אותו אריס.

וכיון שארע לו כן אמר, תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני, שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי, כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.

ביקש אדם שאינו מכירו לתת לו ראשית הגז

אדם אחד הביא לרבי ישמעאל בר אלישע ראשית הגז, [שיש לכל אחד לתת לכהן בכל שנה, אחד מששים מגז צאנו], שאל אותו רבי ישמעאל, מהיכן אתה? והשיב לו, ממוקם פלוני. שאל רבי ישמעאל, ומשם לכאן לא היה כהן לתת לו? השיב, יש לי דין שבאתי לדון לפניך, ואמרתי, מאחר שאני בא, אביא לכבודו ראשית הגז. אמר לו רבי ישמעאל, פסול אני לדון לך. ולא קיבל ממנו.

הושיב רבי ישמעאל זוג תלמידי חכמים, ודנו אותו. והיה מהלך רבי ישמעאל ובא, ואומר לעצמו בדרך הילוכו, אם ירצה יוכל לטעון כך וכך, והיה מעלה על דעתו כל צדדי זכות לטענות אותו אדם.

וכיון שארע לו כן, אמר, תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני, שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי, כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.

⁴ ילי"ע למה דן בשנים.

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיכלחט"א

גיליון 32ח
מסכת כתובות ק"ה – קי"ב

שסידר אליהו, וכיון שעשה רב ענן כפי המבואר לעיל, אסתלק אליהו, ולא בא אצלו.

ישב רב ענן בתענית, וביקש רחמים, ובא אליהו, וכשבא היה מפחידו. ועשה רב ענן תיבה, וישב לפניו^א, עד שגמר אליהו ללמדו כל סדרו.

וזהו שאומרים, סדר אליהו רבה [=גדול] וסדר אליהו זוטא [=קטן], שדברים שלמד חוץ לתיבה, הם סדר אליהו רבה, ודברים שלמד בתוך התיבה, הם סדר אליהו זוטא^ב.

ריבוי תלמידי רב הונא

נתבאר שתלמידיו אוכלי שלחנו של רב הונא היו שמונה מאות.

אמנם כל תלמידים היו רבים יותר, עד שכשהיה דורש, היו לו שלוש עשרה אמוראים, הם מתורגמנים השומעים דבריו, וחוזרים ומשמיעים אותם לרבים, זה מכאן וזה מכאן, ומלפנים ומאחור, שמתחלקים למקומות הרבה, לפי שהיה העם רב.

וכשהיו החכמים עומדים משיבתו של רב הונא, ומנערים בגדיהם, היה האבק עולה, ומכסה את אור היום, והיה הדבר ניכר עד ארץ ישראל, וכשהיו רואים זאת בארץ ישראל, היו אומרים, קמו משיבתו של רב הונא הבבלי.

תרומת הלשכה

בכל שנה ושנה היו כל ישראל מביאים שקליהם למקדש, לקנות בהם קרבנות ציבור, ונותנים את כל השקלים בלשכה המיוחדת לכך.

ושלוש פעמים בשנה היה הממונה לכך נכנס ללשכה, ונוטל משם מעות, בקופות המיוחדות לכך, ופעולה זו של נתינת המעות בקופות היתה נקראת תרומת הלשכה.

ומהמעות הללו של תרומת הלשכה היו קונים את הקטורת וכל קרבנות הציבור.

נוטלים שכרם מתרומת הלשכה

נתבאר שמתרומת הלשכה שהיו מרימים ממחצית השקל שהביאו כל ישראל, היו קונים קרבנות ציבור. ומבואר, שלא רק קרבנות עצמם קונים בתרומת הלשכה, אלא גם שאר צרכי קרבן, המנויים להלן:

א. אמר רבי יצחק בר רדיפא אמר רבי אמי מבקרי מומים שבירושלים, היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה^א.

ב. אמר רב יהודה אמר שמואל, תלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה^ב לכהנים, היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

להתפלל בשעת כעס של גבוה

בשנותיו של רב יוסף היה כעס של מקום [=היה ריתחא] ובא רעב לעולם. אמרו החכמים לרב יוסף, יבקש כבודו רחמים. אמר להם, ומה אלישע, שהיו לו תלמידים מרובים כל כך, שכשהיו החכמים נפטרים ממנו לעמוד מבית המדרש ללכת לבתיהם לאכול, הנשואים אצלו להיות באוכלי שולחנו היו אלפיים ומאתים, [כפי שיתבאר בעז"ה בסמוך, ואם כן, כל תלמידיו היו מרובים יותר ויותר], כשבא רעב, לא ביקש רחמים, אני שאין לי תלמידים כל כך [כפי שיתבאר בעז"ה בסמוך], אבקש רחמים?

תלמידיו אוכלי שלחנו של אלישע

נתבאר, שתלמידיו אוכלי שלחנו של אלישע היו אלפיים ומאתים, ולמדו זאת מהכתוב, "וַיֵּשֶׁב אֵלֶיךָ מִבְּעַל שָׁלֹשָׁה וַיָּבֵא אֵלֶיךָ הָאֱלֹקִים לְחֶם בְּפוּרִים [הרי אחד] עֶשְׂרִים לְחֶם שְׁעָרִים [הרי עשרים] וְכָרְמֶל בְּצִקְלָנוּ [הרי אחד, סך הכל עשרים ושנים לחמים] וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ. וַיֹּאמֶר מִשְׁרְתּוֹ מָה אֶתֶּן זֶה לִפְנֵי מַעָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵינוּ" (מלכים ב' ד' מ"א).

והנה אם היו לפניו רק מאה איש, לא מובנת תמיחתו "מָה אֶתֶּן זֶה לִפְנֵי מַעָה אִישׁ" וכי עשרים ושנים לחמים אינם מספיקים למאה איש בשנות רעב, הלא מאכל מרובה יחשב להם.

אלא על כרחך, כשאמר "מָה אֶתֶּן זֶה לִפְנֵי מַעָה אִישׁ", כוונתו, היאך אתן לחם אחד לפני מאה איש, שהיו שם עשרים ושנים לחמים לפני אלפיים ומאתים איש, ומכאן שאוכלי שלחנו של אלישע היו אלפיים ומאתים.

תלמידים אוכלי שולחנם של אמוראים

א. כשהיו התלמידים נפטרים מבית מדרשו של רב, ללכת לבתיהם לאכול, הנשואים אצלו להיות באוכלי שולחנו היו אלף ומאתים.

ב. כשהיו התלמידים נפטרים מבית מדרשו של רב הונא, ללכת לבתיהם לאכול, הנשואים אצלו להיות באוכלי שולחנו היו שמונה מאות.

^א נראה שרב ענן ישב בתוך התיבה, ואליהו ישב לפני התיבה.

^ב אמר רבי, לפי שהפסיק בלמודו לרב ענן, חלקו לשני סדרים. ובפעם ראשון למד ממנו יותר מן הארבע ידות, קרי לראשון סדר אליהו רבה, ולבתרא קרי זוטא. [תוס'].

^א תימה, דהתנן בבכורות ... הנוטל שכר להיות רואה בכורות, אין שוחטין אותן על פיו. ויש לומר כמו שתרצתי למעלה. ועוד דהתם דוקא בבכורות, שיש לחוש שמא משום שכר יתירו, אבל הכא מיירי בבדיקת מומי שאר קדשים ... [תוס'].

^ב והלכות מליקה בכלל הלכות שחיטה הן. [תוס'].

כלי שרת של מזבח החיצון

המזבח החיצון היה בנין של אבנים, ולפיכך נעשה מקדשי בדק הבית, והקרבות שקרבו עליו היו באים מתרומת הלשכה. ורב הונא שאל מרב, כלי שרת שמשרתים בהם במזבח החיצון, נחשבים כצרכי מזבח, ובאים מקדשי בדק הבית כמו המזבח, או נחשבים כצרכי קרבן, ובאים מתרומת הלשכה כמו קרבנות.

והשיב לו רב, כלי שרת צרכי קרבן הם, ובאים מתרומת הלשכה.

אבל אינם באים מקדשי בדק הבית, שכן מבואר בנביא, "אך לא יעשה [מקדשי] בית ה' ספות [=כלים לקבל את הדם] קסף מן המזבח וקספות מן המזבח כל קלי זָהָב וְקַלִי קֶסֶף מִן הַקֶּסֶף הַמְּבֹאָה בֵּית ה'". כי לעשי המלאכה יתנחו ויחזקו בו אֶת בֵּית ה' (מלכים ב' י"ב י"ד-ט"ו), כלומר מקדשי בדק הבית לא יעשו שום כלי שרת.

ומה שנאמר בדברי הימים, "וּכְכֹלֹתָם [לחזק את בדק הבית בימי יהואש] הֵבִיאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיְהִינְדֹעַ אֶת שְׁאֵר הַקֶּסֶף וַיַּעֲשֶׂהוּ כְלִים לְבֵית ה' כְּלֵי שֶׁרֶת וְהַעֲלֹת וְכַפּוֹת וְקַלִי זָהָב וְקֶסֶף וַיְהִי מַעֲלִים עֲלוֹת בְּבֵית ה' תָּמִיד כֹּל יְמֵי יְהוֹשָׁע" (דה"י ב' כ"ד י"ד), שמשמע, שעשו כלי שרת מבדק הבית, אין זה אלא כשגבו לבדק הבית, ולבסוף נשאר, ולא היו צריכים לו לבדק הבית, שאז מותר לעשות ממנו כלי שרת, כי כן לב בי"ד מתנה מתחילה על קדשי בדק הבית, שאם לא יהיו צריכים לו לבדק הבית, יוכלו לקנות ממנו כלי שרת, אבל כל זמן שצריכים לו לבדק הבית, אין קונים בו שום כלי שרת, שהם אינם נחשבים צרכי בדק הבית.³

כן מבואר מדברי רב, ששני הכתובים הללו מדברים בקדשי בדק הבית. האחד מלמד שאין עושים מהם כלי שרת, כי כלי שרת אינם בכלל בדק הבית. והשני מלמד, שאם לא היה בהם צורך לבדק הבית, מותר לשנותם לדבר שאינו בדק הבית, כגון לכלי שרת.

ובבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, שהכתוב האמור בדברי הימים, "וּכְכֹלֹתָם [לחזק את בדק הבית בימי יהואש] הֵבִיאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיְהִינְדֹעַ אֶת שְׁאֵר הַקֶּסֶף וַיַּעֲשֶׂהוּ כְלִים לְבֵית ה' כְּלֵי שֶׁרֶת", אינו מדבר כלל בקדשי בדק הבית, אלא בתרומת הלשכה,⁴ שכן משמעות הכתוב "אֶת שְׁאֵר הַקֶּסֶף", כסף שיש לו שיריים, והוא תרומת הלשכה, והכתוב הזה מלמד, שבתרומת הלשכה היו קונים כלי שרת.

ואין לומר, שהכתוב "אֶת שְׁאֵר הַקֶּסֶף" אינו מדבר בתרומת הלשכה, שהיא

ג. אמר רב גידל אמר רב, תלמידי חכמים המלמדים הלכות קמיצה לכהנים, נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

ז. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מגיהי ספרים שבירושלים של כל אדם ואדם, היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, משום "וְאֵל תִּשָּׁכַח בְּאֶהְיֶה עֹלָה" (איוב י"א י"ד), וראו בית דין שהיו מתעצלים בדבר, והפקירו תרומת הלשכה לכך.

ח. אמר רב נחמן אמר רב, נשים האורגות בפרכות, נוטלות שכרן מתרומת הלשכה. ואני אומר, מקדשי בדק הבית, הואיל ופרכות תחת בנין עשויות.

ומסקנת הגמרא, ששני מיני פרוכות היו, יש פרוכות שהיו עומדות כנגד הפתחים לצניעות, והן נעשו מתרומת הלשכה, ויש פרוכות שהיו תחת בנין, והן נעשו מקדשי בדק הבית. ובכלל זה הפרכות, המבדילות במקדש שני בין ההיכל לבין קדשי הקדשים, שמקדש ראשון שעשה שלמה היה שם כותל אמה הקרוי אמה טרקסין, ובבנין שני שעשו אנשי גולה את ההיכל גבוה מאוד, לא יכלו לעשות כותל אמה בגובה ההיכל, ולעשותו עבה גם כן לא היו יכולים, ולפיכך עשו שתי פרוכות, ובניחן אמה, ופרכות אלו היו נעשות מקדשי בדק הבית.

ואמר רבי זירא אמר רב, שלשה עשר פרוכות היו במקדש שני: (א-ה) שבעה כנגד שבעה שערים לעזרה.^א (ו) אחד לפתחו של היכל. (ז) ואחד לפתחו של אולם. [תשעה אלו נעשו לצניעות מתרומת הלשכה]. (י-יא) שנים בדביר, תחת אמה טרקסין. (יב-יג) ושנים כנגדם בעליה, להבדיל בין עליית היכל לעליית קדשי הקדשים, וגם הם במקום אמה טרקסין. [ארבעה אלו נעשו תחת בנין מקדשי בדק הבית].

י. בית גרמו עושי לחם הפנים, נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

יז. בית אבטינס עושי הקטורת, נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.

ח. הצדוקים היו אומרים, שטבול יום פסול לשריפת פרה אדומה, וחכמים היו מכשירים. וכדי לחזק דבריהם, תקנו חכמים, שתהא הפרה נעשית דווקא בטבול יום. אכן כנגד זלזול זה שעשו בפרה, עשו בה מעלות הרבה, ואחת מהן, שהיו באות נשים לחצרות הבנויות על גבי סלעים שתחתיהן חלל, ואין לחוש שם לטומאת התהום, ויולדות שם, ומגדלות שם את בניהם בטהרה, להיות עוסקים בשריפת הפרה, ומילוי מימיה, ולהזות כל שבעה על כהן השורפה. ולדעת תנא קמא בברייתא, הנשים המגדלות את בניהם לפרה, היו נוטלות שכרן מתרומת הלשכה. ואבא שאול חולק ואומר, שנשים יקרות [=עשירות] שבירושלים היו זנות אותן במאכל ומשקה, ומפרנסות אותן בלבוש וכסות.

^א אומר רבי דסבירא ליה כתנא דמתניתין דמס' מדות בפרק קמא, דתנן שבעה שערים היו בעזרה, שלושה בצפון ושלושה בדרום, ואחד במזרח. והא דתנן התם לעיל, בשלושה מקומות הכהנים שומרים ... על חמשה שערי העזרה ... במסכת תמיד ... פריך להו, ומשני אביי, תרי מנייהו לא בעי שימור, ורבא משני, תנאי היא, דתניא ... אלמא איכא תנא דאמר תמניא הו, ואיכא תנא דאמר חמשה הו. תימה אמאי מייתי רבא הנך תנאי, ממתניתין דמדות היה יכול להביא ... אבא יוסף בן חנן אומר כנגד שלושה עשר שערים. ועוד תימה, דהרי כאן מחלוקת רביעי ... ואומר רבינו תם דלעולם סבירא ליה להחזיק תנא, דשבעה שערים היו בעזרה, והא דחשיב שלושה עשר היינו עם השערים הקטנים ... אבל גדולים לא היו בעזרה אלא שבעה ... [תוס'].

³ אבל אהנך דלעיל לא פריך, בית גרמו ובית אבטינס, דבכל הנהו בית ישראל מקדישין אותן לצורך כך, כמו לצורך קרבנות, שכל אותן דברים רגילות הן, והיינו דקתני דבאין מתרומת הלשכה עצמה, ולא קתני מותר, היינו משום דלאו מחמת לב בי"ד מישתרו, אלא מחמת ישראל. אבל להך תירוצא פריך, דמסיק היכא דלא הותירו אסירי, והיכא דהותירו שרי, פריך מאי שטא, דהא פשיטא שלא לדעת כן מקדישין, כיון דלא שרית ליה כי לא הותירו, ומשני לב בי"ד מתנה עליה, והן מקדישין לדעת בי"ד. [תוס'].

⁴ הא תרומת הלשכה היינו מותר תרומת הלשכה, כדמוכח במתניתין, דפליג ארבי עקיבא, דקתני מותר תרומה לכלי שרת. ואם תאמר כי פריך השי"ס ואימא שיריים גופייהו, והיינו משום דכתיב שאר, ולישני דהא שאר הכסף היינו מותר תרומה. יש לומר דבמילתא דפסיקא ליה בעי לאוקמי קרא, דהיינו שיריים דבכל שנה איתנהו, אבל במותר, דלא פסיקא ליה, לא ניחא ליה לאוקמי לקרא. [תוס'].

וכל כלי שרת. וכן דעת רבי עקיבא, שמותר נסכים לכלי שרת.

ולדעת רבי חנינא סגן הכהנים, מותר נסכים **קונים בו עולות נדבה** של ציבור
לקיץ המזבח, שמקריבים אותם כל זמן שאין קרבנות אחרים להקריב, ולא
יהיה המזבח בטל.

קדשי בדק הבית

בקדשי בדק הבית היו בונים **את מזבח העולה** שהוא בנין, **ואת הלשכות**, ואת
העזרות, וכל שכן את הבית עצמו.

שיירי הלשכות

מהמעות הנותרות בלשכה אחר תרומת הלשכה, היו בונים את הבניינים שחוץ
לעזרה, ובכלל זה **עזרת הנשים**, **והחיל**, **וחומת העיר ומגדליה**. וזו היא ששינו,
חומת העיר ומגדלותיה וכל צרכי העיר באין משיירי הלשכה.

מותר תרומת הלשכה

מותר תרומה, הם המעות הנשארות בקופות שנתרמו, כשהגיע אחד בניסן של
שנה הבאה, שמעתה קרבנות ציבור קרבים מתרומה חדשה, ונעשו המעות
שנשארו בקופות מותר תרומה. ונחלקו חכמים מה עושים בהם.

א. לדעת תנא קמא, ממותר תרומה היו עושים **ציפוי זהב לכתלים ולרצפה של**
בית קדשי הקדשים.

ב. לדעת רבי ישמעאל, ממותר תרומה היו **קונים פירות בזול, ומוכרים ביוקר,**
מהקרן היו קונים כלי שרת, ומהרווח היו מקייצים את המזבח. כלומר קונים
עולות נדבה של ציבור לקיץ המזבח, שמקריבים אותם כל זמן שאין קרבנות
אחרים להקריב, ולא יהיה המזבח בטל.

ורבי חנינא סגן הכהנים ורבי עקיבא חולקים, ואומרים שלא היה שם פירות,
שלא היו משתכרים במותר לקנות בו פירות בזול ולמכור ביוקר, משום שאין
משתכרים בשל הקדש, כי אין עניות במקום עשירות, ואין להם אלא מותר
תרומה כמות שהוא.

ג. לדעת רבי חנינא סגן הכהנים, במותר היו קונים **כלי שרת**.

ד. ולדעת רבי עקיבא, במותר היו קונים **עולות נדבה של ציבור לקיץ המזבח**.
[מאחר שמתחילה היו המעות לצורך קרבן, גם עתה יקנו בהם קרבנות].

מותר שירי לשכה

לדברי רבי ישמעאל, במותר שיירי הלשכה, כלומר במה שנשאר משיירי
הלשכה אחר שהשתמשו בהם לבניית מה שחוץ לעזרה, **היו קונים בו בזול**

כסף שיש לה שיירים, אלא בשיירי הלשכה הנשארים בלשכה אחר תרומת
הלשכה, ומהם מביאים כלי שרת. שכן מאחר שנאמר "הַקֶּסֶף" בה"א, משמע
שהכוונה לכסף ראשון, שיש לו שיירים, ולא לשיירים. ובענין דרשת רבא, שמתוך
שנאמר "וְעֶרְךָ עֲלֶיהָ הָעֶלָה" בה"א, הכוונה לעולת הבקר, שהיא העולה הראשונה
הנוכרת בסדרי קרבנות, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

ומסקנת הגמרא, שנחלקו תנאים בדין זה. יש ברייתא בה מבואר שכלי שרת
באים ממותר נסכים ולא מתרומת הלשכה או מקדשי בדק הבית. ויש ברייתות
בהן מבואר שהם באים מתרומת הלשכה. [כפי שיתבאר להלן בעזה"י].

הקטרה ראשונה על המזבח בכל יום היא הקטרת אברי תמיד של שחר

בכל יום היה הכהן עורך את העצים על המזבח שחרית, ומשערך את העצים על
המזבח, אין להקטיר עליו שום קרבן, עד אחר הקטרת אברי קרבן התמיד של
שחר.

שנאמר "וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּקְדַּח בּוֹ לֹא תִקְחָהּ וּבָעֵר עֲלֶיהָ הַכֹּהֵן עֲצִים בְּבֹקֶר בֶּבְקָר
[=זה סידור המערכה] וְעֶרְךָ עֲלֶיהָ הָעֶלָה וְהַקְטִיר עֲלֶיהָ חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים" (ויקרא ו' ה'),
כלומר אחר סידור המערכה יש לערוך על העצים את העולה ולא קרבן אחר.

ואמר רבא, שהכוונה לעולת התמיד, שכן הכתוב קורא אותה "העלה"א, כלומר
העולה הראשונה האמורה בסדרי קרבנות בפרשת פנחס, והיא עולת הבקר,
שנאמר, "וְאֶמְרָתָּה לָהֶם זֶה הָאֵשֶׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַה'..." (במדבר כ"ח ג').

מותר נסכים

במסכת מנחות נחלקו חכמים, מהו מותר נסכים, שדינו יתבאר בעזה"י להלן. < לדברי
רבי חייה בר יוסף, מותר נסכים הם בירוצי מדות, שאותם שקבלו עליהם לספק
להקדש סלתות למנחות מודדים להקדש במדה מבורצת וגדושה ולא מחוקה, והמקריב
מוחק המדה, ונמצא הקדש מרוויח אותו גודש ומשתכר במכירתו. < ולדברי רבי יוחנן,
מותר נסכים הם רווח שמרוויח הקדש בשינוי השער, כאותה ששינו, שכשהקדש נתנו
מעות לצורך קניית תבואה למנחות נסכים של כל השנה, וקיבל עליו המוכר לתת שלוש
סאין בסלע, כפי השער של אותה שעה, ולאחר מכן הוזלה התבואה, להיות ארבע סאין
בסלע, על המוכר לתת ארבע סאין לכל סלע שקיבל, ונמצא שיש ביד הקדש תבואה
מרובה מכדי מה שהיו צריכים. ונחלקו חכמים מה עושים במותר נסכים זה.

לדעת ברייתא אחת, במותר נסכים היו עושים מזבח הזהב [שהוא כליז] ולבונה^א

^א תימא, אמאי איצטרך האי דרשא דרבא, תיפוק ליה מהיכא דמפקא מתניתין דזבחים בפרק כל
התדיר, דקתני כל התדיר מחבירו קודם לחברו, התמידים קודמין למוספים ... כדקתני טעמא,
"מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד". (א) וכי תימא דהתם איצטרך היכא דליכא אלא חד,
דאשמעינן קרא דעקרינן לגמרי מוספין מקמי תמידין, לא היא ... בקדימה ממש מיירי. (ב) והא
נמי ליכא לתרוצי דאי מהתם דמלבד עולת הבקר הוה אמינא דווקא עולה דקדמה למוספין משום
דתדירא ומוספין לא תדירי אבל תמידין לעולת נדבה דהויא ליה נמי תדירא לעולם אימא לך לא
תקדום ... (ג) ונראה לפרש, דודאי מדכתיב "העולה", נפקא דהקטרת תמיד קדמה להקטרת
מוספין, דגבי הקטרה הוה דכתיב, והכתוב "מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את
אלה", התם עשוי דדם ניהו ... [תוס']

^ב ולא בנין, שאינו מחובר לאדמה, ויכולין לטלטלו, לפיכך נידון ככלי. [רש"י].

^ג הגר"א לא גרס "לבונה".

יינות שמנים וסלתות, ומוכרים ביוקר, והשכר להקדש.

ורבי עקיבא אומר, אין משתכרים בשל הקדש. אף לא בשל עניים, בשל הקדש
אין משתכרים משום שאין עניות במקום עשירות. ובשל עניים אין
משתכרים, שמא יזדמן עני, ולא יהיו המעות מזומנות לתת לו.

דף ק"ז

הלך הבעל למדינת הים והאשה תובעת מזונות

מי שהלך למדינת הים, ואשתו באה לבי"ד, ומבקשת שיפסקו לה מזונות
מנכסיו. כל שלושה חודשים ראשונים, לדברי הכל אין פוסקים לה מזונות
מנכסיו, כי דבר ברור הוא, שאין אדם מניח ביתו ריקן, ובוודאי הניח בביתו
כדי מזונות שלושה חודשים.

ולאחר שלושה חודשים, אם שמעו בו שמת^א, לדברי הכל פוסקים לה מזונות
מנכסיו, שאין כאן בית מיחוש לגביה שלא כדין. שכן אם נעכב את מזונותיה, שמא
התפיסה בעלה צרור מעות להיות ניזונית ממנו, הלא סופה לגבות כתובתה, ואז תשבע
שלא עיכבה משלהם כלום. ואם נעכב את מזונותיה שמא אמר לה צאי מעשה ידיך
למזונותיך וקבלה עליה, מאחר שמת, אינה משועבדת לו למלאכה, ואם כן יש לה
להיות ניזונית מנכסיו, גם אם אין מעשה ידיה שלו^ב.

ונחלקו רב ושמואל, מה הדין לאחר שלושה חודשים, כשלא שמעו בו שמת.

לדעת רב – אף על פי שלא שמעו בו שמת, בי"ד פוסקים לאשתו מזונות
מנכסיו, שהרי הוא משועבד לה למזונות, ומן הסתם כבר נתרוקן ביתו ממה
שהניח בו כשיצא.

וכן מבואר במשנתנו, שמי שהלך למדינת הים, ואשתו תובעת מזונות, לדברי
הכל נותנים לה מזונות, ולא נחלקו אלא אם צריכה להישבע שלא קבלה. חנן

^א נראה לרבי, דהאי שמעו בו שמת, בשני עדים, מדקאמר לקמן ששמעו בו שמת בעד אחד, מכלל
דעד השתא סלקא דעתך בשני עדים. ובקול נמי ליכא למימר ... [תוס'].

^ב ואם תאמר והרי היא משועבדת ליתומים, ואף הם יאמרו לה כן, אף הוא לא היה יכול לומר לה
אלא אם כן היא מתרצה. [רש"י]. ולא זכיתי להבין זאת, שכן לפי זה לכאורה, עיקר הטעם הוא
משום שאין לחוש שיתומים אמרו לה כן ונתרצית, ולא משום שמת. ויל"ע בדבר. [עד כאן לפי
רש"י ותוס' כתבו] והשתא בעי למימר, דפליגי בלא שמעו בו שמת היינו בלא שבועה, דאי בשבועה
אמאי לא טטול, וזה אינו, דהא בסמוך פריך עד כאן לא פליגי אלא לשבועה, אבל למזונות יחבין
לה, אלמא לשמואל אפילו בשבועה אין לה. ונראה לרבי דהיינו טעמא דבשמעו בו שמת לכולי
עלמא פוסקין, דאין כאן שום הוכחה לאשה דתפסה צרי, ולא שאמר לה צאי מעשה ידיך
במזונותיך, אבל בלא שמעו שמת אמר שמואל דאין פוסקין, דמוכחא מילתא מדאינו חוזר,
שנסתלק ממנה בשום ענין, לרב זביד בצררי ולרב פפא דאמר לה צאי כו', והלכך אפי' בשבועה לא
מהימנא, מ"ר. ולבי מגמגם לפירושו, דפריך בסמוך מהא דתניא מי שהלך למדינת הים ואשתו
תובעת מזונות, בני כהנים גדולים אומרים תשבע כו' ואם בא כו' ומשני בששמעו בו שמת, ודוחק
לשנויי בא לאחר שמועה ונמצא שהיה שקר מה שמעו בו שמת, והוה מצי לשנויי בלא שמעו בו
שמת, וכגון דפסקיה מברא או שום אונס שאינו יכול לשוב, דמודה שמואל דפוסקין לה מזונות,
כיון דהשתא ליכא הוכחה. ואמר לי רבי, דהא מילתא לא שכיח הוא שיארע אונס או יפסיקו הנהר
יותר מיום או יומים. [תוס'].

אומר, די לה שתישבע לבסוף, כשתגבה כתובתה, אבל בתחילה, כשגובה
מזונותיה, אינה צריכה להישבע שלא קבלה. ובני כהנים גדולים נחלקו עליו,
ואמרו שתישבע גם בתחילה, כשגובה מזונות. ואמר רבי דוסא בן הרכינס
כדברי בני כהנים גדולים ורבן יוחנן בן זכאי אמר יפה אמר חנן לא תישבע אלא
בסוף.

ולדעת שמואל – כשלא שמעו בו שמת, אין בי"ד פוסקים מזונות לאשתו
מנכסיו. < לדברי רב זביד טעמו של שמואל, שיש לחוש, שמא קודם שיצא
בעלה, התפיסה צרור מעות להיות ניזונית ממנו, [ולפי הטעם הזה, רק בגדולה יש
לחוש לכך, כי קטנה וודאי לא התפיסה צרור מעות]. < לדברי רב פפא טעמו של
שמואל, שיש לחוש שמא אמר לה בעלה צאי מעשה ידיך במזונותיך,
והסכימה, שמעתה אינה ניזונית מנכסיו, אלא ממעשה ידיה, [ולפי הטעם הזה,
רק בזו שמעשה ידיה מספיקים למזונותיה, יש לחוש לכך שקבלה עליה להיות ניזונית
ממעשה ידיה², אבל לא היתה בעלת מלאכה, או היו שנות בצורת, שאין מעשה ידיה
מספיקים לה, ודאי לא קבלה עליה להיות ניזונית ממעשה ידיה].

ולדברי שמואל, המבואר במשנתנו, שלדברי הכל, מי שהלך בעלה למדינת
הים גובה כתובתה, ולא נחלקו אלא אם נשבעת, אין זה אלא כששמעו בבעלה
שמת³, אבל כשלא שמעו בו שמת, אין פוסקים לה מזונות כלל.

ובסוף הסוגיה יתבאר בעזה"י, שהלכה כרב, ופוסקים לה מזונות.

פסקו מזונות לאשתו וחזר ואמר לא היה לכם לתת

נתבאר, שכשהלך הבעל למדינת הים, ובאה אשתו ותבעה מזונות, פוסקים לה
מזונות, [לדברי חנן אף אם לא תשבע בתחילה, ולדברי בני כהנים גדולים רק
כשתישבע].

לדברי רב, כן הדין בכל אופן. ולדברי שמואל, כן הדין רק כששמעו בו שמת.

ומבואר בברייתא, שאם אחרי כן בא הבעל, [ולדברי שמואל, בכך נתברר שלא מת],
ואמר, שלא כדין נתתם לה מזונות, כי קודם צאתי התפסתי אותה צרור מעות
להיות ניזונית ממנו, נשבע על טענתו, ונאמן, והאשה מחזירה מה שנתנו לה
בי"ד⁴.

עוד מבואר בברייתא, שאם בא הבעל ואמר לאשתו, צאי מעשה ידיך
במזונותיך, רשאי, ולא יתנו לה מזונות מנכסיו⁵. אבל מה שקדמו בי"ד ופסקו

¹ ואם תאמר הואיל וספקא, נימרו לה בי"ד צאי מעשה ידיך למזונותיך, ולמה יורדים לנכסיו למאן
דחיש לצררי, ואי לא ספקא אם כן היכי מחלה למאן דאמר צאי מעשה ידיך, והא אין מחילת
קטנה כלום. ויש לומר כגון דספקא לדברים גדולים, ולא ספקא לדברים קטנים, דלדברים קטנים
מהני מחילתה. אי נמי בפעוטות דמקחן מקח ומתנתן מתנה. [תוס'].

² תימא אם כן מאי טעמא דבני כהנים גדולים, דמה לי דמת בביתו, מה לי ששמעו בו שמת על פי
עדים. ואין נראה לפרש ששמעו בו על פי עד אחד. ויש לומר דאפילו מת בביתו פליגי בני כהנים
גדולים. והא דנקט למי שהלך למדינת הים, רבותא נקט, דסלקא דעתך ניחוש ככמו כן לצררי,
דאפילו בשבועה לית לה. [תוס'].

³ כן פירש רש"י. והיינו טעם [שהבעל נאמן להוציא מידה], דסתמא דמילתא מתפיס לה צררי,
הלכך מוציאין מידה בשבועה. ונראה לרבי להצריכה שבועה, ובשבועה תגבה מה שלוותה ואכלה
[כלומר היא נאמנת], דאי לאו הכי לא תמצא מי שילוח לה, שיראים להפסיד, אבל עכשיו שהיא
נשבעת, אין יראים כלום שסומכין עליה שתשבע. [תוס'].

⁴ כלומר, אם לוותה ואכלה, לא אפרע, שאם לא היו מלוים לזו, היתה דוחקת עצמה, אף על גב דלא

לתת לה, זכתה.

אשתו ניזונית מהנכסים ולא בניו ובנותיו

מבואר בברייתא, שמי שהלך למדינת הים, ובאה אשתו ותבעה שיפסקו לה מזונות מנכסיו, ב"ד יורדים לנכסיו, וזנים ומפרנסים מהם את האשה, אבל לא את בניו ובנותיו (ולא דבר אחר).

ולדברי רב, יש להעמיד ברייתא זו בכל יוצא למדינת הים, שבכל אופן [אחר שלושה חודשים] פוסקים לאשה מזונות מנכסיו, ודוקא לה, כי לה הוא משועבד למזונות, אבל לבניו ובנותיו אינו משועבד למזונות, ואין פוסקים להם.

אבל לדברי שמואל, אין להעמיד ברייתא זו בכל יוצא למדינת הים, כי לדעתו, אין פוסקים מזונות לאשה שיצא בעלה למדינת הים, אלא כששמעו בו שמת. ואם כן, כשלא שמעו בו שמת, גם לאשה אין מזונות. וכששמעו בו שמת, בניו ירשו את נכסיו, ולבנות יש מזונות.

ומתחילה רצו לומר, שלדברי שמואל, ברייתא זו מדברת במי שמתחילה השרה אשתו על ידי שלישי, כלומר הוריד אפטרופוס להתעסק בנכסיו, ולזון את אשתו, ולאחר מכן משך אפטרופוס ידו מלהתעסק בנכסים, שבאופן הזה, מאחר שכשיצא הבעל העמיד לה מי שיוזן אותה, ודאי לא התפיסה צרור מעות להיות ניזונית ממנו, ולא אמר לה צאי מעשה ידיך למזונותיך, ולכן כשמשך אפטרופוס ידו פוסקים לה מזונות מנכסיו.

אולם דחו זאת, שכן באופן הזה, אם מתחילה כשהוריד אפטרופוס לנכסיו, הורה לו שיוזן גם את בניו ובנותיו, מאחר שגילה דעתו שרוצה שיוזנו בניו ובנותיו מנכסיו, גם הם יהיו ניזונים מהם, שלא כמבואר בברייתא.

ואמר רב פפא ליישב דין הברייתא כדעת שמואל, כשעז אחד העיד שהבעל מת. האשה, מתוך שמותרת להינשא בעדות עד אחד, נחשבת אלמנה, ויש לה מזונות מנכסיו כדין אלמנה. בניו ובנותיו שאינם יכולים לרשת הנכסים בעדות עד אחד, גם מזונות אין להם^א.

האשה הניזונית מנכסי בעלה אין נותנים לה דבר אחר

נתבאר בברייתא שהאשה הניזונית מנכסי בעלה [לדברי רב בכל אופן ולדברי שמואל כששמעו בו שמת] דוקא מזונות יש לה ולא דבר אחר.

ולדברי הכל, בכלל זה, שאין פוסקים צדקה לעניים מנכסי הבעל.

ספקא. והאי דאמרינן לקמן לוותה ואכלה עמדה ומיאנה ודייקין טעמא דמיאנה הא לא מיאנה יחבינן לה התם דפסקו לה ב"ד. [תוס'].

^א ואם תאמר ואעד אחד היאך מורידין ... גבי האשה שאמרה מת בעלי שאין האחים נכנסים לנחלה על פיה, ומדהיא לא מהימנא עד אחד נמי לא מהימן. ויש לומר דהתם מיירי לירד ולמכור, אבל בהמפקיד מיירי לירד על מנת שלא למכור, כדמוכח התם. [] והא דתניא ... ב"ד יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא בניו ובנותיו, ומוקמינן לה בששמעו בו שמת בעד אחד, וקאמר בניו ובנותיו דאי בעו מיחת לנכסים בעד אחד לא מצו נחתי מזוני נמי לא יחבינן להו, התם נמי למכור, אבל בפירות הגדלים בשדה אכלי להו שפיר. [תוס'].

אבל נחלקו חכמים אם פוסקים לה תכשיטים מנכסיו. < לדברי רב יוסף, תכשיטים להתקשט בהם פוסקים לה, שאין הבעל רוצה שתהא אשתו מנוולת. > ולדברי רב חסדא, גם תכשיטים להתקשט אין פוסקים לה.

יבמה שתבעה ייבם לכונוס וברח ניזונית מנכסיו

כבר נתבאר, שהאלמנה ניזונית מנכסי בעלה כל זמן שהיא יושבת כאלמנה. ומבואר בברייתא, שכן הדין ברוב אלמנות, אבל מי שמת בעלה בלא בנים, ויש לו אח, שהיא זקוקה לאח לייבום או חליצה, רק שלושה חודשים ראשונים, שהיא מעוכבת מחמת בעלה [שאסורה להתייבם לאחיו או להינשא לאחר, שמא תתעבר, ולא ידעו אם הוא בנו של ראשון או בנו של שני], היא ניזונית מנכסי בעלה, אבל לאחר שלושה חודשים, מאחר שהיא זקוקה לייבם, אינה ניזונית משל בעל, ומאחר שאינה נשואה לייבם, אינה ניזונית משל ייבם. ונמצא שאין לה מזונות כלל. ואם עמדה בדין, ותבעה מהייבם לייבם או לחלוץ, וברח, אז היא ניזונית משל ייבם^ב.

ובדין זה מודה שמואל שיש לה מזונות, ואין כאן בית מיחוש. שכן מאחר שעדיין לא נשאו, ולא נתקרבה דעתם זה לזה בוודאי לא התפיסה צרור מעות להיות ניזונית ממנו. ומאחר שעדיין לא נישאו, מעשה ידיה אינם שלו, ואינו יכול לומר לה שיהיו מעשה ידיה תחת המזונות שחייב לה משלו.

הלכה עם בעלה למדינת הים וחזרה ואמרה מת

האשה שהלכה למדינת הים עם בעלה, וחזרה לבדה, ואמרה, מת בעלי, נאמנת, ומותרת להינשא, [מטעם שנתבאר במסכת יבמות].

ומאחר שהיא נאמנת להינשא, היא נאמנת על עצמה לכל דבר, ולפיכך, אם רוצה לשבת כאלמנה, ולהיות ניזונית מנכסיו, גובה מהם מזונות, ואם רוצה לגבות כתובתה, גובה מהם כתובתה.

הלכה עם בעלה למדינת הים וחזרה ואמרה גירשני

האשה שהלכה למדינת הים עם בעלה, וחזרה לבדה, ואמרה, גירשני בעלי, אינה נאמנת, ואסורה להינשא.

ומאחר שאינה נאמנת לומר שנתגרשה, אין לה כתובה, אלא מאחר שאנו מונעים ממנה כתובתה כמי שלא נתגרשה, יש לנו לתת לה מזונות, כדין אשת איש שבעלה חייב במזונותיה, ומכל מקום לא יתנו לה מזונות אלא עד שיעור כתובתה, שהרי היא אומרת שנתגרשה, ויש לה כתובה ולא מזונות, ומאחר שהיא מודה שאין לתת לה יותר משיעור כתובתה, הפסידה לעצמה.

לדברי רב, כן הדין בכל אופן, גם כשלא ידוע אם מת בעלה, שכן בכל אופן יש לתת לה מזונות מנכסיו. אבל לדברי שמואל, אם בעלה בחזקת חי, מאחר

^ב בפרק החולץ פירש רש"י, דוקא ברח, אבל חלה הוא או חלתה היא לא. משמע לפי דבריו, דקנס הוא ... ור"ח פירש שמצא בירושלמי בריש אף על פי, דברח לאו דוקא, אלא הוא הדין חלה, דניזונת משלו ... [תוס'].

והוסיף רבי יוחנן והשתומם, האם בררתם הדבר עד כדי כך.

ומכל מקום למדנו, שהן לדברי רב דימי והן לדברי רבין, רבי יוחנן היה סבור, שאשה שהלך בעלה למדינת הים פוסקים לה מזונות, כדעת רב, והקשה ממשנתנו על דעת שמואל, ונאמר לו מה תירץ על כך שמואל.

ומסקנת הגמרא, שהלכה כדברי רב, והאשה שהלך בעלה למדינת הים, פוסקים לה מזונות.

האומרת לבעלה איני ניזונית ואיני עושה

בדף נ"ח נתבאר שנחלקו חכמים, אם יכולה האשה לומר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה, כלומר לא אטול מזונות ולא אתן מלאכתי.

ואמרו כאן, שהלכה כדברי רב הונא אמר רב, ויכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה.

מאני דקוניא

אמר רב זביד, מאני דקוניא, הם כלי חרס מצופים עופרת², אותם שהם לבנים או שחורים, העופרת שלהם חלקה, ואינה מניחה אותם לבלוע, ולפיכך אם נתנו בהם חמץ או בישולי נוכרים או יין נסך³, לא נבלעו בחרס, וניתן להגעילם. אבל הירוקים, העופרת שלהם אינה חלקה, לפי שמעורב בה צריך, ומה שניתן בהם מחלחל עד החרס, ולפיכך אי אפשר להגעילם. ואף הלבנים ושחורים אם יש בהם בקעים מה שניתן בהם מחלחל עד החרס ולא ניתן להגעילם. ואמרו כאן שהלכה כדברי רב זביד.

הלך הבעל למדינת הים ועמד אחד ופרנס את האשה

לדעת חנן, אם הלך הבעל למדינת הים, ועמד אחד מדעת עצמו, ופרנס את האשה, **איבד את מעותיו**¹, ואינו יכול לחזור ולהוציא מהבעל מה שנתן לאשה,

² מאני דקוניא פירש בקונטרס פלומי"ר בלע"ז, כלי חרס שמתכין לתוכו עופרת. ואין נראה לרבינו תם ... על כן נראה כדפירש הערוך, דקוניא היינו כלי חרס המחופה בהתכת זכוכית. ולהכי מסיק עליה דמצרפי, משום דזכוכית תחילת ברייתו מן החול, ובאותו חול מעורב צריך, ולהכי בלע. וכן מורה רבינו תם באותם פומי"ר שלנו, שמתכין לתוכו עופרת, אינן נאסרין ביין נסך יותר משאר כלי חרס. ועוד מדקדק רבינו תם אף אם היה כולו מעופרת לא היה נאסר, ועכשיו שאין בו אלא עופרת מעט יאסר, אבל בהתכת זכוכית ניחא, דאפילו כולן של זכוכית, אינו נאסר, לפי שנתבשל היטב, ואינו נבלע, אבל קוניא לא נתבשל כל כך, ובלע טפי. [תוס']

³ פירש בקונטרס לענין חמץ בפסח וגיעולי עובדי כוכבים ויין נסך. ולא משום דאיצטריך למיפסק הלכה כרב זביד לענין חמץ בפסח, דהא מרימר דפליג עליה ושרי ירוקי, דוקא לענין יין נסך, אבל לענין חמץ בפסח מודה דאסירי, אפילו חיורי, כדאיתא בהדיא בפרק אין מעמידין, ומפרש התם טעמא דתשמישו בחמין. [תוס']

¹ ליכא לאקשויי מהא דקיימא לן היורד לתוך שדה של חבירו ונטעה שלא ברשות דשמן לו כאריס ולבונה חורבתו של חבירו דנותן לו מה שההנהו. דהתם השבח בעין הוא, ודין הוא שיטול, אבל הכא לא השביח לו שום שבח נכסים, אלא שהצילו מגביית בעל חובו, ולא מידי יהיב ליה, והוה כמבריה ארי מנכסי חבירו, דאף על גב דמהנה אותו, לא מתחייב מידי ... [] ואם תאמר הא אמרינן בהשוכר את הפועלים, שומר חנם שהיה לו לקדם ברועים ובמקלות ולא קידם חייב, ומפרש שומר חנם בחנם שומר שכר בשכר, ומסיק דחוזר ונוטל מבעל הבית, משמע דשומר חנם נמי אם קדם ברועים ובמקלות בשכר חוזר ונוטל מבעל הבית, ואמאי אברוחי אריא בעלמא הוא ... ולפי מה

שאנו אומרים שהיא נשואה לו, ודינה להיות ניזונית ולא ליטול כתובה, אין לתת לה מזונות, שמא התפיסה בעלה צרור מעות, או אמר לה שתהא ניזונית ממעשה ידיה, ורק כשנדע אחרי כן שבעלה מת, תיטול מזונות עד שיעור כתובתה⁴.

כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות

בדף ק' כבר נתבאר, שקטנה יתומה היוצאת מבעלה במיאון, מפסידה מזונותיה.

והנה בזמן שהיתה עם בעלה, דין פשוט הוא שחייב לזון אותה, כי היא נחשבת כאשתו. וכמו כן, אחרי שיצאה במיאון, דין פשוט הוא שאינו חייב לזון אותה, שאינה אשתו.

והאופן שהוצרכו ללמד עליו, שהממאנת מפסידה מזונות, **כשהלך בעלה למדינת הים, ולוותה ואכלה, ולאחר מכן מיאנה, שאם לא היתה ממאנת, בעלה היה חייב לפרוע מה שלוותה למזונות, ועכשיו שמיאנה, אין בעלה חייב לפרוע מה שלוותה למזונות, אף על פי שלוותה ואכלה קודם המיאון.**

ומבואר, שדווקא משום שמיאנה, אין בעלה חייב לפרוע מה שלוותה למזונות, אבל כל זמן שלא מיאנה, אף על פי שהלך בעלה למדינת הים, פוסקים לה מזונות.

ואין מכאן קושיה על דברי שמואל, כי גם לסברת שמואל, סתם קטנה אין בה בית מיחוש אם יפסקו לה מזונות. כי מאחר שהיא קטנה, ודאי לא התפיסה בעלה צרור מעות למזונותיה. וכמו כן מאחר שהיא קטנה, בוודאי אין די במעשה ידיה לזון עצמה.

מסקנת הסוגיה

כשבא רב דימי אמר, שמעשה בא לפני רבי בבית שערים, באשה שהלך בעלה למדינת הים, ופסק לה רבי מזונות [כדברי רב לעיל]. ומעשה בא לפני רבי ישמעאל בציפורי, ולא פסק לה מזונות [כדברי שמואל לעיל].

וכשבא רבין אמר, שרבי הוא שלא פסק לה מזונות [כדברי שמואל לעיל]. ורבי ישמעאל הוא שפסק לה מזונות [כדברי רב לעיל].

ותמה על כך רבי יוחנן, מה ראה זה שלא פסק לה מזונות לומר כן, הלא במשנתנו מבואר, שלדברי הכל פוסקים לה מזונות, ולא נחלקו חנן ובני כהנים גדולים אלא אם צריכה שבועה. [וקושיה זו היא הקושיה שהקשו על שמואל בתחילת הסוגיה].

והשיב על כך רב שמן בר אבא, כבר תירץ זאת רבינו שמואל בבבל, שמשנתנו מדברת כששמעו בו שמת, אבל כשהוא חי, אין פוסקים לה מזונות. [וכן נתבאר לעיל בתחילת הסוגיה בדברי שמואל].

⁴ וכי תימא כיון דשמעה שמת, תגבה כתובתה יחד. אין הכי נמי, והאי דקאמר מתפרנסת והולכת, אם אינה רוצה ליטול כתובתה, דסבורה שמא לא מת, ונוח לה ליטול לשם מזונות, שאם יבא בעלה תהא כל כתובתה קיימת, ומתפרנסת עד כדי כתובתה, ותו לא יהיבין לה. [רש"י].

להחזיר אבידה של מודר הנאה

שנים שהיו מודרים הנאה זה מזה², ומצא האחד אבדתו של חברו, מחזיר לו אבדתו, שהשבת אבדה מצווה היא המוטלת עליו, וכשמישיב אינו נידון כמהנה את חברו.

ובמקום שנוטלים שכר על טורח השבת האבדה, אותו שכר נחשב כמתנה שהמשיב מקבל מהמאבד, ומאחר שהמשיב מודר הנאה מהמאבד, לא יטול ממנו שכר זה, וגם המאבד לא יקיימו בידו, כי בכך נמצא שנהנה הוא מהמשיב, שהשיב לו בחינם שלא כמנהג, ולכן **יפול אותו שכר להקדש**³.

לפרוע חוב של מודר הנאה

נתבאר, **שלדעת חנן**, כשהלך הבעל למדינת הים, ועמד אחד ופרנס את אשתו, איבד את מעותיו, ואינו יכול לומר לבעל פרעתי עבורך חוב מזונות שעליך, שלם לי על כך. ומכאן, שלדעת חנן, **הפרוע חובו של חברו, אינו נחשב כנותן לו דבר**, שאם לא כן, היה לו לתבוע ממנו להשיב מה שנתן לו. **ומעתה, כשהיה אחד מודר הנאה מחבירו, רשאי חברו לפרוע לו את חובו**, כי אינו נחשב כנותן לו דבר ואם כן לא נהנה ממנו⁴. ולדברי רב אושעיא המשנה בה מבואר שמודר הנאה מחבירו פורע לו את חובו היא כדעת חנן.

ולדברי רבא, יש אופן, שבו הכל מודים שהמודר הנאה מחבירו רשאי לפרוע לו חובו, והוא, כשהיתה ההלוואה על מנת שלא לפרוע, כלומר שלא יוכל המלווה לתבוע חובו, ורק כשירצה הלווה להחזיר, יחזיר, שבאופן הזה כשפרע זה חובו לא ההנאה אותו כלום שהרי לא היה עליו לחץ הלוואה כלל ולדברי רבא המשנה בה מבואר שמודר הנאה מחבירו פורע לו חובו מדברת באופן הזה והיא כדברי הכל. **ורב אושעיא חולק, ואומר, שלדעת החולקים על חנן, גם באופן הזה, המודר הנאה מחבירו לא יפרע לו חובו**, כי גם אם אינו מהנה אותו שמסיר מעליו חוב, מכל מקום יש לו הנאה, שעד עתה היה לו בושט מהמלווה

² כן פירש רש"י. ותוס' כתבו, שבפרק אין בין המודר מוקי לה בין בשנכסי שניהם אסורין זה על זה, משום הכי תפול הנאה להקדש, דלא מצי מחזיר ליטול שכר, ולא מצי בעל אבידה לעכבו. בין בשנכסי מחזיר דוקא אסורין על בעל אבידה, ולא נכסי בעל אבידה אסורין על המחזיר, ואם אין המחזיר רוצה לקבל שכר, בעל אבידה אינו יכול לעכבו, ותפול הנאה להקדש. [תוס'].

³ יל"ע אם כן היא תקנת חכמים, שייפול השכר דווקא להקדש, או שהעיקר הוא שלא יהיה השכר לא ביד זה ולא ביד זה, ויכולים להפקירו, או לתת אותו להקדש, ונקטה המשנה אחת מהאפשרויות. ומיהו אפשר שדווקא נקטו הקדש, שאין לאחד מהם חלק בו, אבל בהפקר יוכל האחד לזכות. וצ"ע.

⁴ הא מני חנן היא דאמר איבד מעותיו, הואיל וכן, שאינו יכול עתה לתבוע ממנו, אף על פי שמכל מקום מהנהו, שאין צריך לשלם חובו, משום הכי לא מיתסר, שאינו אלא גרמא בעלמא, שעל ידי שפורע זה לבעל חובו, מיפטר. ודמי להא דתנן ... המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל, ילך אצל חנוני הרגיל אצלו ... ויתן לשום מתנה, אף על גב דעל ידו משתרשי ליה מזוני, שרי, הואיל ולא עביד אלא גרמא בעלמא ... [ורבינו תם מפרש, דאיידי דוקא במזונות אשתו, ומשום הכי פטור, דאין הדבר ברור שהיה מתחייב זה הבעל מזונות, שמא היה יכול להפטר, שהאשה עצמה היתה מצמצמת, אם לא היתה מוצאה מי שממציא לה מעות, אף על גב דבפסקו לה ביידי מיירי, דאי לאו הכי לא הוי מיחייב לכולי עלמא ... מכל מקום היתה מצמצמת, דלא ליקרו לה רעבתנותא, אבל גבי שטר חוב, אפילו חנן מודה, דלא איבד מעותיו, דהנאה גמורה היא, הואיל ולא היה יכול להפטר בשום ענין. והכי פירוש, הא מני חנן היא, כלומר האי פורע מיירי באותו חוב דאיידי בה חנן, דהיינו במזון האשה דוקא, וחנן היא. וכן פירש רבינו חננאל ... ורבי"א הביא ראיה מירושלמי, דהוא הדין בשאר חובין ... ואומר רבינו תם, על כרחך פליג גמרא ירושלמית אגמרא שלנו ... [תוס'].

כי הבעל אומר, לא בקשתי ממך שתלווני, ולא נתחייבתי לך כלום. ודווקא כשאותו אחד פירנס את האשה מדעת עצמו, אבל אם האשה לוותה ממנו למזונותיה, הוא תובע מהאשה, והיא תובעת את הבעל, וישלם. **ואמר רבי יוחנן בן זכאי יפה אמר חנן, הניח מעותיו על קרן הצבי**.

ובני כהנים גדולים נחלקו על חנן, ואמרו, שגם זה שעמד מדעת עצמו ופרנס את האשה, לא הפסיד מעותיו, אלא ישבע לבעל כמה נתן לאשתו, ויגבה מהבעל. וכן אמר רבי דוסא בן הרכינס.

דף ק"ח

לתת מחצית השקל עבור מודר הנאה

כבר נתבאר, שבכל שנה, כל ישראל היו מביאים מחצית השקל שלהם ללשכה אחת במקדש שהיתה עומדת לכך, ושלוש פעמים בכל שנה היה הממונה לכך נכנס לאותה לשכה, ומוציא ממנה מאותם השקלים שהובאו באותה שנה בשלוש קופות, וענין זה היה נקרא תרומה הלשכה שהיה מרים בקופות מהמעות של אותה לשכה, ובאותם מעות היו קונים קרבנות ציבור שיעלו לכל ישראל.

ומבואר במסכת שקלים שכשהיו תורמים את הלשכה ומביאים ממנה שקלים בקופות לקנות בהם קרבנות ציבור היו תורמים אותה בכל פעם גם על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות כלומר גם על מי ששלח שקלו ואבד ועל מי ששלח שקלו ועדיין לא הגיע ללשכה וגם על מי שעתידיים לגבות ממנו ועדיין לא גבו ומהטעם הזה יש לכל ישראל חלק בקרבנות ציבור גם מי שלבסוף לא יגיע שקלו לאותה לשכה.

ומהטעם הזה, המודר הנאה מחבירו, אף על פי שאסור לו להנות מחבירו, **מותר לחבירו לשקול מחצית השקל עבורו, שכן מעשה זה של נתינת מחצית השקל הוא מצווה ולא מתנה מזה לזה, ואין המודר נהנה ממנה, כי גם אם לא היה שוקל זה עבורו, היה לו חלק בקרבנות הציבור, שהרי תורמים על העתיד לגבות והוא בכלל**^א.

שפירש רבינו תם דדוקא במפרנס את אשתו קאמר חנן, לפי שיכולה לצמצם ולהתפרנס בדוחק, אבל שאר פורע לו חובו לא, כמו שאמר לקמן, לא קשיא מידי. ואומר רבי, כי מן הדין היה ודאי פטור כדמשמע הכא, אלא תקנת חכמים התם שישלמו לו כדי שישבי אבידתו של חברו ... אבל פורע חובו ועמד אחר ופרנס את אשתו למה לנו לעשות תקנה על זה. [תוס'].

^א פירש בקונטרס, אפילו לא נגבה לבסוף. וקשה לרבי, חדא דהוה ליה למיתני ועל העתיד לגבות, ותו לא, דהוי אבוד וגבוי בכלל. ועוד ... ועוד פירש רש"י, על האבוד, מי ששלח שקלו ואבד, ועל הגבוי שעדיין לא הגיע. וקשה דאם כן זו ואין צריך לומר זו קתני. אלא **נראה לפרש, על האבוד שבא ליד גבאי ואבד, ועל הגבוי ביד השליח ונאבד מיד השליח לאחר שנתרמה התרומה**, דאי נאבד קודם שנתרמה התרומה, חייבין בעלים באחריות, ועל העתיד לגבות שיבא לידי גבוי לבסוף, **והא דאמר הכא שוקל לו את שקלו באבוד וגבוי, דלא מיחייבי בעלים באחריות**. [תוס'].

על שאינו משלם לו, וזה הסיר ממנו אותה בושה.

מועטים, הבנים יורשים והבנות ניונות מהם, עד שיכלו הנכסים]. **ואמר רבן גמליאל**,
רואה אני את דברי אדמון.

שני הדינים שנחלק בהם חנן עם חכמים:

א. מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות.

ב. מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו.

לדברי אביי, כך טענת הזכר בנכסים מועטים, וכי בשביל שאני זכר, וראוי
לעסוק בתורה הפסדתי. אולם רבא הקשה עליו, מה ענין עסק בתורה לירושה,
וכי רק העוסק בתורה יורש, וזה שאינו עוסק בתורה אינו יורש². ולפיכך אמר
רבא, שכך היא טענת הזכר בנכסים מועטים, וכי בשביל שאני זכר, וראוי לירש
בנכסים מרובים מהתורה, הפסדתי בנכסים מועטים.

מדיני שבועת מודה במקצת

התובע מחבירו ממון, והלה מודה לו במקצת התביעה, וכופר במקצתה, מה
שהודה משלם, ועל שאר התביעה שכפר בה, משביעים אותו, שהאמת כדבריו,
ונפטר מלשלם, שנאמר, "וְיִקָּרֵב בְּעַל הַבֵּית [לשבועה] אֶל הָאֱלֹהִים [=הדיינים] ...
אֲשֶׁר יֹאמַר [=כשיאמר על התביעה] כִּי הוּא זֶה [מקצת אמת ומקצת שקר]" (שמות
כ"ב ז'-ח').

א. טענו חיטים והודה לו בשעורים.

לדברי הכל, לא נאמר דין שבועת מודה במקצת אלא כשמודה במקצת התביעה
עצמה, ולא שמודה בדבר אחר השווה מקצת מהתביעה. < ולכן, כשזה היה
תובע קב חיטים, וזה הודה לו בחצי קב חיטים, יש כאן שבועת מודה במקצת.
> אבל כשזה היה תובע קב חיטים, וזה היה מודה לו בקב שעורים, אף על פי
שמודה בדבר השווה מקצת מהתביעה, מאחר שלא הודה במקצת מהתביעה
עצמה, **אין כאן שבועת מודה במקצת**³.

ב. טענו חיטים ושעורים והודה לו באחד מהם.

נחלקו חכמים, מה הדין כשזה היה תובע חיטים ושעורים, וזה מודה לו באחד
מהם.

לדעת רב נחמן אמר שמואל – כל הדברים שתובע, נחשבים כתביעה אחת,
ולפיכך, כשמודה לו באחד מהם, הרי הוא נחשב כמודה במקצת התביעה,
וחייב שבועת מודה במקצת.

ולדעת רבי חייא בר אבא – כל אחד מהדברים שתובע נחשב כתביעה בפני
עצמה, ואם כן בתביעה אחת הוא מודה לו לגמרי, ובתביעה שניה הוא כופר

יוחנן עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל אחין בנכסים מועטים, אלמא סתם דבריו כרבנן. ועוד דלעיל
פרק הנושא אמרינן, יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים, מה שמכרו מכרו, וסתמא דהש"ס
כרבנן בריש מי שמת. ואומר רבינו תם, דהיינו טעמא, דאדמון לאו לאיפלוגי אמלתא דחכמים
אתא, אלא מתמה בעלמא הוא, ורבן גמליאל נמי דאמר בההיא רואה אני את דברי אדמון, לאו
משום פסק דין, אלא משום שיש ודאי לתמוה.

² מקשים, מאי קמתמה רבא, אין הכי נמי כדאמר לעיל בפרק נערה, מצוה לזון את הבנות וקל
וחומר לבנים דעוסקין בתורה. ואומר רבינו תם דלא דמי, דלעיל גבי מצוה יש מצוה לזון הבנים
יותר מן הבנות, אבל הכא שמת האב וירושתן קא שקלי מן התורה, קא מתמה רבא אמילתיה
דאדמון דקא בעי למימר דכשיעסוק בתורה יטול ירושה ואם לא יעסוק לא יטלנה. וי"מ דהכא
מייירי בבנים גדולים, ולהכי פריך מאן דעסיק כו' אבל לעיל מצוה לזון את הבנים בבנים קטנים
מייירי משום דכולם עומדים לעסוק בתורה קאמר קל וחומר לבנים. ולהכי לא פריך מאן דעסיק,
דכולם הן עומדים לעסוק בתורה. [תוס'].

³ אשכחן רבן גמליאל דאית ליה ... דמחייב בטען לו חטין והודה לו בשעורים כדתנן בפרק שבועת
הדיינין ... [תוס'].

שבועת הדינים שנחלק בהם אדמון עם חכמים:

א. מי שמת והניח בנים ובנות ונכסים מועטים.

ב. הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים.

ג. הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל.

- עד כאן דברים שאמר בהם רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון -

ד. העורר על השדה והוא חתום עליה בעד.

ה. הלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו.

ו. המוציא שט"ח על חבירו והלה הוציא שמכר לו את השדה.

ז. שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה.

מי שמת והניח נכסים מועטים

מי שמת, והניח בנים ובנות, מדין תורה הבנים לבדם יורשים את נכסיו,
שנאמר "אִישׁ כִּי יָמוּת וְכֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבִרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבָתוֹ" (במדבר כ"ז ח'),
דווקא כשאין לו בן, הבת יורשת אותו, אבל כשיש לו בן, הבן יורש ולא הבת.
ומתנאי כתובה, האיש מתחייב שבנותיו יהיו ניונות מנכסיו עד שיבגרו או עד
שינשאו, כפי שנתבאר בפרק רביעי.

ולדעת תנא קמא במשנתנו, דווקא כשהיו הנכסים מרובים, הדין כן, שהבנים
יורשים את נכסי האב, והבנות ניונות מהם, אבל כשהיו הנכסים מועטים,
שאין בהם כדי פרנסת הבנים והבנות שנים עשר חודש, תיקנו חכמים,
שהבנות לבדן יהיו ניונות מהנכסים, והבנים לא יטלו מהם כלום, אלא יחזרו
על הפתחים.

ואדמון חולק⁴ על כך, ואומר, וכי בשביל שהוא זכר יפסיד, [אלא גם בנכסים

⁴ אף על גב דאמר לקמן, כל מקום שאמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו,
ומהווא פיסקא פריך הש"ס לקמן, אלמא דהכי הוי עיקר, מכל מקום אומר רבינו תם דלית
הלכתא כוותיה בהא, דהא סוגיא דגמרא דלא כוותיה לעיל בפרק נערה, אמר רבי אסי אמר רבי

לגמרי, ואין כאן שבועת מודה במקצת.

מלא עשרה כדי שמן יש לי אצלך

היה זה תובע את חבירו, ואומר לו, מלא עשרה כדי שמן יש לי אצלך, לא תבע כדים אלא מידת שמן, ולפיכך, אם בא זה ואומר, **כדים רקים של שמן יש ליך אצלי, אין זו הודאה כלל ממין הטענה, שזה תובע שמן, וזה מודה בקנקנים, ולדברי הכל אין כאן שבועת מודה במקצת, כפי שנתבאר לעיל, שדין זה הוא כדין טענו חיטים והודה לו בשעורים.**

עשרה כדי שמן מלאים יש לי אצלך

היה זה תובע את חבירו, ואומר לו, עשרה כדי שמן מלאים יש לי אצלך, תבע כדים ושמן, ולפיכך, אם בא זה ואומר, **כדים רקים של שמן יש ליך אצלי, הרי זה מודה באחד מהדברים שזה תובע, שזה תובע שמן וכדים, וזה מודה בכדים, ונחלקו בזה רב נחמן אמר שמואל ורבי חייא בר אבא אם יש כאן שבועת מודה במקצת, כמבואר לעיל בדין טענו חיטים ושעורים והודה לו באחד מהם.**

ומתחילה רצו לומר, שיש חילוק בין זה תובע חיטים ושעורים וזה מודה באחד מהם, שנחלק בו רבי חייא בר אבא, ואמר, שאין כאן שבועת מודה במקצת, כי זה תובע שני דברים נפרדים, וזה כופר לגמרי בתביעה אחת, ומודה לגמרי בתביעה אחת, ואין הודאה במקצת בשום תביעה. לביין זה תובע עשרה כדי שמן מלאים, וזה מודה בכדים רקים, שיודה בו רבי חייא בר אבא, שיש כאן שבועת מודה במקצת, משום שכדים ושמן אינם נחשבים כשני תביעות, אלא כתביעה אחת, כמו תביעת רימון וקליפתו, שאין לומר שהם שתי תביעות, אלא הכל דבר אחד.

אולם דחו זאת, ואמרו, שאמנם תביעת רימון וקליפתו היא תביעה אחת, כי אי אפשר לרימון להשתמר בלא קליפה, אבל השמן משתמר בבור בלא הכדים, ולכן לדעת רבי חייא בר אבא תביעת כדים מלאים שמן נחשבת שתי תביעות, ואם היתה הודאה באחת מהן, אין כאן שבועת מודה במקצת.

עשרה כדי שמן יש לי אצלך

נתבאר שלדברי רב נחמן אמר שמואל כשזה תובע שני דברים וזה מודה לו באחד מהם יש כאן שבועת מודה במקצת, ולכן כשזה היה תובע "עשרה כדי שמן מלאים", וזה מודה בכדים רקים, יש כאן שבועת מודה במקצת, שהרי זה היה תובע שמן וכדים, וזה מודה באחד מהם.

ולדברי רב נחמן אמר שמואל, אדמון וחכמים נחלקו מה הדין כשזה היה תובע "עשרה כדי שמן", ולא פירש "מלאים".

לדעת אדמון – התובע "עשרה כדי שמן", כוונתו לעשרה כדים מלאים שמן, ונמצא שתובע שמן וכדים, וכשזה מודה בכדים, יש כאן הודאה במקצת הטענה, וחייב שבועה.

ולדעת חכמים – התובע "עשרה כדי שמן", מאחר שלא אמר "מלאים", לא התייחס לכדים אלא לשמן, וכוונתו לתובע שמן מלא עשרה כדים, ואם כן תבע שמן ולא כדים, וכשזה מודה לו בכדים רקים, אין זו הודאה ממין הטענה, ואין כאן שבועת מודה במקצת.

אכן לדברי חייא בר אבא, אפילו היה תובע בפירוש "עשרה כדי שמן מלאים", וזה מודה בכדים רקים, אין כאן שבועת מודה במקצת, שכן זה תובע שני דברים, שמן וכדים, ואין הודאה במקצת אחד מהם, אלא באחד מודה, ובאחד כופר, [כפי שנתבאר לעיל].

ולדברי רבי חייא בר אבא, אדמון וחכמים נחלקו מה הדין כשהתובע היה אומר, "עשרה כדי שמן יש לי אצלך", וזה היה אומר, "אין ליך אצלי אלא חמישה כדים רקים".

לדעת אדמון – האומר "עשרה כדי שמן יש לי אצלך", תובע שמן וכדים, ומאחר שזה מודה לו במקצת מתביעת הכדים, יש כאן שבועת מודה במקצת על הכדים שכופר, ומתוך שנשבע על הכדים שכופר, מגלגלים עליו שבועה גם על השמן שכופר.

ולדעת חכמים – האומר "עשרה כדי שמן יש לי אצלך" תובע שמן בלבד בלא כדים, וכשזה מודה לו בחמישה כדים רקים, אין זו הודאה ממין הטענה, ואין כאן שבועת מודה במקצת.

ומכל מקום למדנו, שלדברי הכל, הדבר שבו נחלקו אדמון וחכמים, הוא מה משמעות תביעת "עשרה כדי שמן", לדעת אדמון הכוונה לשמן וכדים, ולדעת חכמים הכוונה לשמן בלבד. ואמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון.

דף ק"ט

הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל

לפי המבואר במשנתנו, נחלקו אדמון וחכמים, מה הדין כשאחד פסק לתת לבתו נדוניה בסך מסוים להכניס לבעלה^א כשתינשא לו, וכשבא החתן לכנוס את הבת, פשט לו את הרגל, [י"מ שהוא לשון בזיון, טול טיט שעל גבי רגלי, לא אתן לך מה שפסקתי. וי"מ שהוא כאומר תלה אותי על עץ, ואין לי מה לתת].

לדעת תנא קמא – מאחר שהאב נתחייב נדוניה זו, כל זמן שלא יתן, יכול החתן לעכב את הנישואין, ולעגן את הבת עד שתלבין ראשה, ולא יכנוס ולא יתן

^א מוקי לה בירושלמי כשפסק במעמדה, אבל לא פסק במעמדה, אפילו רבנן מודו. והשתא אתי שפיר הא דאמר בגמרא כופין למאן, אילימא כופין לאב, איכא איבעי ליה למימר, הואיל ופסק במעמדה, הוי תנאי גדולה תנאי, ותנאי קטנה לאו כלום, ומסיק כופין לבעל ליתן את הגט לקטנה, משום דלאו תנאה, אבל גדולה הואיל ובמעמדה התנה, הרי הוא כמו שהיא עצמה התננית. [תוס']. משמע מדברי התוס' שהחילוק בין גדולה לקטנה נאמר על דין משנתנו, שהאב פסק הנדוניה. ולהלן יתבאר בעזה"י כפירוש רש"י שחילוק זה אמור על דין הברייתא שהיא עצמה פסקה הנדוניה.

גט^א.

באלו דברים הלכה כאדמון

אמר רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה, כל מקום שאמר רבן גמליאל, "רואה אני את דברי אדמון", הלכה כמותו. ומבואר, שכלל זה נאמר הן לגבי דברים האמורים במשנה, והן לגבי דברים האמורים בברייתא¹.

וכן אמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה, שבשבעה דברים שנחלק בהם אדמון עם חכמים במשנתו, שלושה מהם, שאמר בהם רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון, הלכה כאדמון וכיוצא בו, כלומר וקרוב גמליאל שאמר כמוהו, ובשאר דברים אין הלכה כאדמון, אלא כיוצא בו, שלא נראו לו דברי אדמון בהם.

העורר על השדה והוא חתום עליה בעד

שמעון מחזיק בשדה שקנאה מלוי, ובא ראובן ומערער ואומר, שדה זו, לא שלוי היתה, אלא שלי, ולוי גולה ממני, וראובן עצמו חתום כעד בשטר המכירה שמכרה לוי לשמעון.

חכמים אומרים, מאחר שראובן חתום על שטר המכירה שמכר לוי לשמעון, איבד ראובן את זכותו, והודה שהשדה היתה של לוי, ואין לו עסק בה.

ואדמון אומר, לא איבד ראובן את זכותו, ובידו לערער על השדה, שיכול הוא לומר, השני נוח לי והראשון קשה הימנו, כלומר, מה שלא ערערתי בשעה שלקחת השדה מלוי, וחתמתי בתוך השטר עד, לפי שלוי אדם חזק, וקשה להוציאה מידו, ונוח לי שתהא השדה בידך, שאוציאנה ממך בדין².

העורר על השדה והוא חתום עליה דיין

נתבאר, שנחלקו חכמים ואדמון, מה הדין, כשאדם מערער על השדה, והוא עצמו חתום עד על שטר מכירתה, האם בכך איבד את זכותו לערער או לא.

ואמר אבוי, שמחלוקת זו היא רק כשהמערער חתום עד על שטר המכירה, אבל כשהוא חתום דיין על קיום השטר, שהובא השטר לבי"ד לקיימו כמשפט קיום שטרות, שהעדים באים ומעידים על כתב ידם, והדיינים כותבים, שטר זה בא

¹ באותן שני דברים דוקא, והוא ליה למימר הלכה כחנן ותו לא. הלכך נראה לרבי כפירוש ר"ח, כיוצא בו בדינים אחרים הדומין לאלו, והלכה כמותו ולא כיוצא בו, כלומר בדין הדומין לאלו אין הלכה כמותו. ודומה להא דאמר בפרק כל הנשבעין, דאמר להו רב נחמן, הבו דלא לסיף עלה, פירוש הכינו עצמכם שלא תוסיפו עליה ללמד ממנו דבר הדומה לו. [תוס'].

² תימה היכי מצי למיפסק הלכתא כתרומתו כברייתא וכמתניתין, והלא דברים סותרין זה את זה, דמתניתין קתני אילו אני פסקתי כו', וברייתא קתני כסבורה אני. יש לומר הכי פירוש, ואפילו בברייתא, כלומר למאי דסבירא ליה לתנא דברייתא דבפסקה היא בעצמה פליגי, קא אמרת דהלכתא כוותיה, ואמר ליה כל מקום קאמרין, למר כדאית ליה, ולמר כדאית ליה. [תוס'].

³ אף על גב דלית הלכתא כאדמון בהא, דהא לא קתני בה רואה אני את דברי אדמון, לא תיקשי, דמסקינן בחזקת הבתים עלה דההיא, מכר לו שדה אין מעיד לו עליה, ומוקי לה בראובן שגזל משמעון ומכרה ללוי ואתא יהודה וקא מערער, דלא ליזיל שמעון לאסחודי ללוי משום דניחא ליה דתיקום ארעא ביד לוי, דאמר הראשון נוח לי והשני קשה הימנו, הכא לא היה לו לחתום ולעשות דבר הנראה הודאח, משום נוחותא דשני, אבל התם לא הודאח היא. [תוס'].

ולדעת אדמון – יכולה היא שתאמר, אילו אני פסקתי לעצמי אשב עד שתלבין ראשי, עכשיו שאבא פסק עלי, מה אני יכולה לעשות, או כנוס בלא נדוניה, או פטור אותי בגט. ואמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון.

ובברייתא מבואר, שרבי יוסי ברבי יהודה חולק על משנתו, ואומר, שכשהאב התחייב להכניס נדוניה לבתו, ופשט את הרגל, הכל מודים שאין החתן יכול לעגן את הבת, אלא או יכנוס בלא נדוניה, או יפטור בגט. ורק כשהבת עצמה התחייבה להכניס נדוניה, ואינה מכניסה, יש אופן שנחלקו בו אם החתן יכול לעגנה עד שתלבין ראשה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

פסקה מעות לחתנה ולא הביאה

לפי דברי רבי יוסי ברבי יהודה בברייתא, נחלקו אדמון וחכמים, מה הדין כשאשה התחייבה להכניס לבעלה נדוניה בסך מסוים כשתינשא וכשבא הבעל לכונסה אינה נותנת מה שהתחייבה.

לדעת תנא קמא – מאחר שהאשה נתחייבה נדוניה זו, כל זמן שלא תתן, יכול הבעל לעכב את הנישואין, ולעגן אותה עד שתלבין ראשה, ולא יכנוס ולא יתן גט.

ולדעת אדמון – יכולה היא שתאמר, סבורה הייתי שאבי יתן מה שנתחייבתי, ועכשיו שאינו נותן, מה אני יכולה לעשות, או כנוס בלא נדוניה, או פטור אותי בגט. ואמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון.

ומבואר בברייתא שמחלוקת זו אמורה, כשהיתה האשה גדולה, אבל אם היתה קטנה, גם חכמים מודים, שכופים את הבעל לתת לה גט, ואינו רשאי לעגנה.

באלו דברים הלכה כחנן

בתחילת הפרק נתבאר שני דברים שנחלק בהם חנן עם חכמים, [א] מי שהלך למדינת הים, ואשתו תובעת מזונות. [ב] מי שהלך למדינת הים, ועמד אחד ופרנס את אשתו, ובשניהם אמר רבן יוחנן בן זכאי יפה אמר חנן.

ואמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה, שבשני הדברים הללו הלכה כחנן וכיוצא בו, כלומר וקרוב יוחנן בן זכאי שאמר כמותו³.

^א פירש רשב"ם, הא דאמר רב גידל בריש הנושא, עמדו וקדשו קנו, הני מילי דקדשו מיד מתוך התנאי או לאחר זמן והזכירו התנאים בשעת קידושין, אבל התנו עתה וקדש לאחר זמן, ולא הזכירו התנאים לאו דברים הנקנים באמירה הם, ובכי האי גוונא הכא תשב עד שתלבין ראשה, ולא מצי תבע ליה בדינא ... אין נראה לרבי פירוש, דמכאן אין שום ראייה, דהא דקאמר תשב עד שתלבין ראשה, כשאין לו לאב כלום ליתן, או הבעל אינו רוצה לטרוח ולהביאו לדין, אבל אם היה רוצה להביאו בדין, הוה ליה ליתן. ומיהו הא לא משמע הכי לרבי לפרש כשאין לו כלום ליתן, מדבעי למימר כופין לאב. ור"ש בירושלמי מוקי דרב גידל בנשואין ראשונים, ומתניתין דהכא בנשואין שניים. ואני חפשי בירושלמי ומצאתי בריש אף על פי דהך דרב גידל דוקא בנשואין הראשונים, ודוקא באב הפוסק על ידי בתו, ולא אשה על ידי בתה, ולא אח על ידי אחותו. [תוס'].

³ פירש בקונטרס, כיוצא בו דחנן רבן יוחנן בן זכאי, כיוצא בו דאדמון רבן גמליאל. וקשה לרבי, דהא דלישנא לא משמע הכי. ועוד מה לו להזכיר בדברי חנן כיוצא בו, והא לא מיירי חנן אלא

דברים שיוכל לטעון מי שעשה סימן לאחר

נתבאר שמי שחתם על שטר מכירה של אחרים, שכתבו בו שהשדה הנמכרת היא בצד שדה של פלוני, הודה שהשדה הסמוכה היא של פלוני, ושוב לא יוכל לערער עליה, לומר שלי היא, ופלוני גולה ממני.

אמנם לדברי רבי יוחנן, יש שתי טענות, שאם יטען אותן המערער, יוכל לזכות בשדה, אף על פי שעשה סימן לאחר.

טענה אחת שיוכל לטעון, לא הודיתי שכל השדה הסמוכה היא של פלוני, שרק **תלם אחד הסמוך לשדה הנמכרת הוא של פלוני**, אבל ממנו ולהלן השדה שלי, וגולה פלוני ממני, ולא איבד זכותו לומר כן, שאין חתימתו בשטר מכחשת זאת, שאפשר שלא הודה אלא שתלם אחד הסמוך לשדה הנמכרת הוא של פלוני.

דבר נוסף שיוכל לטעון הוא, שאמנם באותה שעה שנמכרה השדה שהוא חתם בעד על שטר מכירתה, היתה השדה הסמוכה של פלוני, אבל **לאחר מכן קנאה מפלוני**, ועכשיו כולה שלו, ופלוני מעכבה בידו בגולה.¹

אפטרופוס שראוי למנות ליתומים

מעשה באחד שחתם עד בשטר מכירה של אחרים, שבו ציינו שדה של פלוני כגבול השדה הנמכרת, ולאחר מכן ערער ואמר, שאותה שדה שמחזיק בה פלוני, שלו היא, ופלוני גולה ממנו, וקודם שעמד בדין, מת המערער, והעמידו אפטרופוס ליתומים להיות נושא ונותן עבורם.

בא האפטרופוס לדין בפני אביי, ותבע את השדה מפלוני, והביא ראיה שהשדה היתה של אבי יתומים, וגולה פלוני ממנו, ולא היה לפלוני ראיה שהשדה שלו. אולם אביי אמר לאפטרופוס, יש לפלוני ראיה שהשדה שלו, והיא, שעשה המת סימן לאחר.

אמר האפטרופוס, אם היה האב קיים, היה טוען, לא הודיתי שכל השדה של פלוני, ורק תלם אחד שבה הודה בו שהוא של פלוני. אמר לו אביי טוב אמרת, שכך אמר רבי יוחנן², אם טען ואמר, תלם אחד עשיתי לך, נאמן, ואם כן כל השדה תחזור ליתומים חוץ מאותו תלם.

היה על התלם הזה שורות דקלים מורכבים ולא רצה האפטרופוס להפסידם, ולפיכך חזר וטען, אם היה אבי יתומים קיים, היה טוען, אמנם מכרתי השדה לפלוני, ואז עשיתי אותה סימן לאחר, אבל לאחר מכן חזרתי ולקחתי ממנו.

¹ תימא אמאי נאמן, הואיל והודה דלאו שלו הוא, היאך יכול לטעון שוב חזרתי ולקחתי. וכי תימא דנאמן, במיגו דאי בעי לא הוה חתם ולא הוה מודה, לאו מילתא היא, דבכי האי גוונא לא אמרינן מיגו, כדפירשנו לעיל בפרק הכותב, גבי ההיא אתתא דאפקידו גבה מלוגא דשטר, כמו שפירשנו שם. ולפי מה שפירשנו במי שהיה נשוי, דלא טענינן ליתמי מזויף הוא, אומר רבי, דמצינן לפרש הכא דמייירי כגון שאין כתב ידי העדים יוצא ממקום אחר, ולכן נאמן לומר חזרתי ולקחתי ממנו, מיגו דאי בעי אמר מזויף הוא, ולא נחתם ולא עשיתי סימן, מהימן הוא לומר עשיתי סימן וחזרתי ולקחתי ממנו. [] והא דלא קאמר אי הוה אבוהון הוה טעין מזויף הוא, דלא טענינן ליתמי מזויף הוא, מיהו חזרתי ולקחתי ממנו טענינן להו, כיון דקסבר דאבוהון הוה מהימן בהך טענה מיגו דאי בעי אמר מזויף הוא, כדפירשית במי שהיה נשוי. [תוס'].

² אביי לא היה זכור בדברי רבי יוחנן, עד שהזכירו האפטרופוס, דאילו היה זכור, היה הוא עצמו טוען בשביל היתומים, כדקיימא לן טוענין לירושין. [תוס'].

לפנינו והעידו העדים על חתימות ידם ואישרנוהו, אם היה המערער אחד מהדיינים שקיים השטר בפניהם, גם **חכמים מודים, שלא איבד זכותו לערער על השדה**.

והטעם לחילוק זה בין אם המערער חתום בשטר עד, או חתום דין בקיום השטר, משום שיש הבדל בין עד לבין דין בדבר, **כמו ששנה רבי חייא, שהעדים אינם חותמים על השטר אלא אם כן קראו תחילה מה כתוב בו**, שהרי על דברי השטר הם באים להעיד, אבל **הדיינים חותמים על קיום השטר גם אם לא קראו את הכתוב בו**, שאינם מעידים אלא ששטר זה בא לפניהם והכירו העדים חתימותיהם³, ואם כן כשהדין חתם על קיום השטר לא הודה שהכתוב בו אמת ולא איבד זכותו לטעון כנגד הכתוב בו.

העורר על השדה ועשה סימן לאחר

ראובן היה מערער על שדהו של לוי, ואומר, לוי גולה ממני, והיה שמעון מוכר שדה ליהודה בצד אותה שדה, וכותב בשדה המכירה, שדה זו שמוכר שמעון ליהודה היא בצד שדהו של לוי, וראובן חתום עד בשטר המכירה, לדברי הכל **איבד** ראובן **זכותו** לערער על שדה של לוי, שהרי חתם עד בשטר שבו מבואר שאותה שדה של לוי, ולא ערער על כך כלום, ואין כאן טענת שני נוח לי².

העורר על השדה ועשה סימן לעצמו

דווקא כשראובן חתום בעד על שטר מכירה של אחרים, שבו מצוין שאותה שדה של לוי, שוב לא יוכל ראובן לערער עליה, לומר גזולה היא ביד לוי.

אבל אם ראובן עצמו קונה שדה משמעון בצד אותה שדה, וכותב בשטר שהשדה הזו היא בצד שדה של לוי, **לא איבד זכותו** לערער על אותה שדה, שיכול לומר אם לא הייתי שותק לא היה מוכר לי השדה.

ואין לומר, היה לו למסור מודעה, לומר לעדים בסתר, היו יודעים שעל שדה זו שאצל זו שאני לוקח אני מערער, ומה ששתקתי למה שכתבה במצריה בשמו, שאם אני מוחה, לא ימכור לי זאת. והסיבה שאין לומר כן, כי חברך חברא אית ליה, וחברא דחברך חברא אית ליה, כלומר אם ימסור מודעה ייוודע הדבר, ושוב לא ימכור לי.

³ הקשה ה"ר יצחק ב"ר ברוך, דהכא משמע דאין הדיינים מעידין על מה שכתוב בשטר, אלא על חתימת העדים, וקשה, מהא דאמר בחזקת הבתים, אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית, והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו, אמר רב עליו להביא ראיה, ומסיק רביא בקיום השטר, אלמא דעל ידי חתימת הדיינים אנו יודעים שהשטרות שלו הם, אלמא אכולה מילתא קמסהדי. ותיירך רבי, דהתם ודאי אית לן למימר דדיינים רמו אנפשייהו לאסהודי לגמרי, שהרי היו יודעים שהיה נושא ונותן בתוך הבית, וסתמא דמילתא לאו ידידה הוא, הלכך אי לאו ידידע דשלו היה, לא היו מקיימין אלא בשם היתומים. [תוס'].

² כן פירש רש"י. ותוס' כתבו, מתוך הלשון משמע, דעשה סימן לאחר אעורר קאי, כגון שמכר אחת משדותיו, ועשה סימן בשם המוחזק. ובגמרא הכי פירוש, לא שנו אלא לאחר, אבל לעצמו לא איבד, כלומר אם מכר מערער אחת משדותיו למוחזק, לאו הודאה היא, דאי לאו דעבדי הכי, לא היה המוחזק קונה שדה ממני, ואני הייתי צריך למעות. ולא גרסינן מזבין אלא זבין. ובירושלמי משמע כרש"י, שהביא בפירוש ר"ח, ולא סוף דבר שעשה העורר סימן לאחר, אלא אפילו עשה אחר לאחר, והעורר חתום בעד, איבד זכותו. [תוס'].

המצווה לתת מנכסיו החוב מוטל על כל היורשים

מעשה באחד, שציוה קודם מותו, שיתנו לבתו דקל מנכסיו. הלכו היתומים, חלקו הנכסים ביניהם, ולא נתנו דקל לבת, והיתה תובעת מהם.

רב יוסף היה סבור, שכל אחד מהיתומים יכול לדחותה, לומר לה, לא אני תפסתי את הדקל הראוי לך, לך לאח אחר, וגבי ממנו, כדין משנתנו, שכל אחד מבעלי השדות החיצונים דוחה את הפנימי, שלא ליטול ממנו דרך שדהו.

אולם אביי אמר לו, שאין הנידון דומה לראיה, כשארבעה בעלי שדות מקיפים את הפנימי, באמת רק אצל האחד היתה דרכו של פנימי, והאחרים אינם מחויבים לפנימי כלום, אבל בנידון זה, שהאב ציוה לתת דקל מנכסיו לבת, מאחר שכל שהיתומים ירשו יחד את כל הנכסים, החוב מוטל על כולם לתת לבת דקל מהנכסים, ואינם יכולים לדחותה מזה לזה, ולפיכך, יתנו לה דקל אחד, ויחזרו ויחלקו הנכסים ללא הדקל.

המצווה לתת דקל ורוצים לתת שני חצאי דקל

מעשה באחד, שציוה קודם מותו, שיתנו לבתו דקל מנכסיו. והיו לו דקלים רבים שהיו שלו לגמרי. ועוד שני דקלים היו לו בשותפות עם אחרים, שבכל אחד היה לו חצי דקל, ובקשו היתומים לתת לבת את אותם שני חצאי דקל.

ונסתפק רב אשי, האם כשיתנו לו את שני חצאי הדקל יקיימו צוואת המת.

ואמר רב מרדכי לרב אשי, כך אמר אבימי מהגרוניא משמו של רבא, **בני אדם קוראים לשני חצאי דקל בשם דקל, ויכולים היתומים לתת לה את שני חצאי הדקל.**

דף ק"י

המוציא שטר חוב על חברו והלה הוציא שמכר לו שדה

ראובן הוציא שטר חוב על שמעון, שכתוב בו, ששמעון לוהו ממנו [בשלושה בתשרי], וחייב לשלם לו החוב. ושמעון מוציא שטר מכר, שכתוב בו שאחר הזמן הכתוב בשטר ההלוואה [כגון באחד בחשוון], ראובן מכר שדה לשמעון.

ואומר שמעון, שטר החוב שהוציא ראובן כנגדי מזויף או פרוע, וראיה לדבר, שאם [באחד בחשוון] עדיין היה חייב לראובן ממון, כשמכר ראובן את השדה, לא היה לראובן למכור, אלא לעכב את התשלום בחובו, ומאחר שמכר את השדה, ראיה היא, ששמעון לא היה חייב לו דבר.

במקום שתחילה הקונה משלם למוכר את דמי הקרקע, ורק אחר כך כותבים לו שטר מכירה, לדברי הכל הדין עם שמעון, שאם היה חייב לראובן ממון, מיד כשמעון היה נותן לראובן את דמי הקרקע, היה לראובן לעכבם בידו בעבור החוב, ומאחר שלא עשה כן, בוודאי שמעון לא היה חייב לו מאומה.

ובמקום שתחילה כותבים את שטר המכירה, ורק אחר כך הקונה משלם את דמי הקרקע:

אמר לו אביי טוב אמרת, שכך אמר רבי יוחנן, אם טען ואמר, חזרתי ולקחתי ממנו, נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, שמאחר שיש עדים שהיתה שלו, ונגזלה הימנו, אין לזה זכות באותו תלם אלא על פיו של זה שעשאה סימן לאחר, והרי חזר ואמר לקחתיו.

ואמר אביי, המעמיד אפוטרופוס ליתומים, יעמיד כמו זה, **שיודע להפוך בזכויות היתומים.**

הלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו

היתה לו שדה מוקפת שדות אחרים מארבע רוחותיה, והיתה לו דרך באחת מהשדות המקיפות, ללכת בה לשדהו, והלך למדינת הים, ואבדה דרכו, ונשכח היכן היתה.

א. אם כל השדות המקיפות את השדה הפנימית היו מתחילה של אדם אחד, ועדיין הן של אדם אחד, בין שהוא הראשון, ובין שהוא אחר שקנה מהראשון ובא מכוחו, מאחר שיש לפנימי דרך בשדות של החיצון, החיצון מחויב לתת לפנימי דרך, לעבור בה לשדהו, אלא שבידו לתת לו איזו דרך שירצה, כגון את הקצרה ביותר, שבה הוא מפסיד את ההפסד המועט ביותר.

ב. ואם היו השדות המקיפות את השדה הפנימי של ארבעה בני אדם, בין כשכך היו קודם שאבדה הדרך, ובין כשמתחילה היו של אדם אחד, והוא מכר את השדות לארבעה בני אדם, מאחר שאין ידוע באיזו שדה היתה דרכו של פנימי, אינו יכול להוציא דרך מאף אחד מהם, שכל אחד אומר לו, לא אצלי היתה דרכך, אלא אצל האחרים, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואם כן, או יקנה לו דרך באחת מהשדות בכל סכום שידרש ממנו [=אפילו במאה מנה], או יפרח באויר^א.

ג. ואם מתחילה היו השדות המקיפות את השדה הפנימית של ארבעה בני אדם, וכולם מכרו את השדות לאדם אחד, ועתה כל השדות של אדם אחד, בזה נחלקו אדמון וחכמים.

לדעת אדמון – מאחר שעכשיו כל השדות של אדם אחד, ממה נפשך באחת משדותיו היה לפנימי דרך, ולכן על החיצון לתת לפנימי דרך בשדותיו, אלא שבידו לתת לו איזו דרך שירצה, כגון את הקצרה ביותר, שבה הוא מפסיד את ההפסד המועט ביותר.

ולדעת חכמים – החיצון יכול לדחות את הפנימי, שלא לתת לו דרך בשדהו, על ידי שיחזיר את שטרי המכר למוכרים, ושוב יהיו השדות של ארבעה בני אדם, שאין הפנימי יכול להוציא דרך מאחד מהם, ולפיכך או שהפנימי יקנה מהחיצון דרך בתשלום מלא, ככל אשר יושת עליו, או יפרח באויר^ב.

^א י"ל"ע אם למדנו מכאן, שמותר לאדם לפרוץ באויר מעל רשות חבירו, ואין חבירו רשאי לעכב.

^ב אבל הא לא מצי למימר בחד דאתי מכאן חד, מזבנינא ליה לארבעה דלא מצית לאשתעווי דינא בהדיה, שלא יכול להפקיע דינו על ידי מכירתו, הואיל וקודם שבא לידו לא היה ראוי לומר כן, אבל בחד דאתי מכאן ארבעה, יכול לומר מהדרנא שטרא למריה, וזכות הבא על ידו הוא יכול להפקיע ולהעמידו בזכותו שהיה לו קודם שבא לו אלו השדות לידו. [תוס']

לגבות תחילה, כדי שיוכל להחזיר את הזיבורית לבעל זיבורית, ולא יפסיד², ומאחר שכן הוא גם לדעת רב נחמן, וכל שדה תישאר ביד בעליה הראשונים, אין מגבים כלל, שהפוכי מטרטא למה לי.

ומסקנת הגמרא, שהאופן שבו תהא מחלוקת בין רב נחמן ורב ששת הוא, כשלאחד יש עידית ובינונית, ולשני יש זיבורית. < לדעת רב נחמן, מאחר שבשלו הן שמין, לעולם בעל הזיבורית מרויח, שאם הוא יגבה תחילה, יטול את הבינונית של חבירו, שיש לו עידית ובינונית, וכשיחזור חבירו ויגבה ממנו, לא יגבה ממנו אלא זיבורית שלו, שהרי יש לו בינונית וזיבורית, ואין לגבות ממנו את הטובה. וכמו כן אם תחילה יגבה בעל העידית והבינונית, לא יגבה מחבירו אלא זיבורית, שזה מה שיש לו, וכשיחזור בעל זיבורית ויגבה ממנו, יגבה בינונית, ומאחר שממה נפשך בעל זיבורית מרויח לגבות בינונית, ובעל עידית ובינונית מפסיד לגבות זיבורית, זה גובה ומרויח, וזה גובה ומפסיד. < ולדעת רב ששת, מאחר שבשל כל אדם הן שמין, וכשבעל זיבורית יגבה תחילה את הבינונית, יחזור חבירו ויגבה ממנו את הבינונית, אף אם היה בעל עידית ובינונית בא לתבוע תחילה, היינו מקדימים להגבות לבעל זיבורית, כדי שלא יפסיד בעל עידית ובינונית, ומאחר שבכל אופן היינו מחזיקים כל אחד בשדותיו הראשונות, הפוכי מטרטא למה לי, ואין מגבים כלל, אלא זה עומד בשלו וזה עומד בשלו.

ולהלן יתבאר בעזה"י, שיש אופנים, שבהם מודה רב ששת, שכל אחד גובו חובו.

מחלוקת אדמון וחכמים בדין הנ"ל

נתבאר, שנחלקו רב נחמן ורב ששת, מה הדין, כששנים מוציאים שטר חוב זה על זה, האם כל אחד גובה חובו או לא. ומכל מקום, מדברי שניהם למדנו, ששני השטרות אמת, וראויים לגבות בהם, ולא נחלקו אלא אם כל אחד יגבה בפועל, או ששניהם לא יגבו, משום הפוכי מטרטא למה לי.

אמנם במשנתנו מבואר, שבעיקר דין זה נחלקו אדמון וחכמים.

לדעת אדמון – כשראובן ושמעון מוציאים שטרי חוב זה על זה, [בשטרו של ראובן כתוב, ששמעון לווה ממנו בשלושה בתשרי, ובשטרו של שמעון כתוב, שראובן לווה ממנו באחד בחשוון], השטר הראשון אינו כלום, ולעולם השני גובה, והראשון אינו גובה. שכן אם היה השטר הראשון אמת, והשני חייב לראשון, למה חזר הראשון ולווה מהשני, הלא אם השני חייב לו, היה לו ליטול המעות בחובו, ולא ללוותם, ומתוך כל שלוה, ודאי חוב ראשון בטל, וראשון לבדו חייב לשני.

ולדעת חכמים – אין זו טענה, ואפשר שראובן ילווה משמעון אף על פי ששמעון עצמו חייב לו, ואם כן, שני השטרות אמת. ושניהם גובים.

- ולדברי רב נחמן, האופן שבו אמרו חכמים ששניהם יגבו בפועל זה מזה הוא, כשלאחד היו עידית ובינונית, ולאחד היו זיבורית, כפי שנתבאר, ואפילו היו שתי ההלוואות בזמן אחד.

דעת חכמים, שאין ראיה מכך שראובן מכר לשמעון את הקרקע, ששמעון לא היה חייב לראובן כלום, שהרי ראובן לא היה יכול לעכב בידו המעות בלא לכתוב לו שטר מכר, משום שהשטר נכתב קודם לכן, ואדרבה, בפקחות עשה שמכר שדה לשמעון, שעכשיו כשתהא שדה ביד שמעון, יוכל לגבותה בחובו.

ואדמון אומר, היה לו לראובן למסור מודעה קודם המכירה, לומר, איני מוכר לו אלא כדי שאוכל למשכנו, ומאחר שלא עשה כן בוודאי לא היה שמעון חייב לו כלום. וחכמים חולקים עליו כי אומרים, שאם היה מוסר מודעה, היה הדבר נודע לשמעון, ולא היה קונה ממנו את השדה³.

שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה

כלל בידינו, שבעל חוב הבא לגבות קרקעות מהחייב, גובה קרקעות בינוניות של חייב. ונחלקו רב נחמן ורב ששת בדבר זה. < לדעת רב נחמן בשלו הן שמין, כלומר כשגובים מהחייב קרקע בינונית, שמין לפי קרקעות שלו וגובים ממנו בינונית שלו בין אם אצל שאר בני אדם היא נחשבת עידית או זיבורית. < ולדעת רב ששת בשל כל אדם הם שמין, כלומר כשגובים מהחייב קרקע בינונית, שמין לפי קרקעות של כל בני אדם וגובים ממנו מה שנחשב בינונית אצל שאר בני אדם בין אם אצלו היא נחשבת עידית או זיבורית.

ונפקא מינה ממחלוקתם, כשראובן ושמעון הוציאו כל אחד מהם שטר חוב, שכתוב בו, שחבירו לווה ממנו סך מסוים, וכפי שיתבאר בעזה"י.

וכשלכל אחד מהם יש שדה עידית, שדה בינונית, ושדה זיבורית, לדברי הכל, אין להם לגבות זה מזה כלום, שהרי כל אחד דינו לגבות בינונית של חבירו, והפוכי מטרטא למה לי, [כלומר הנושא שני מרצופים של עור שמשאם שווה, מה יתרון לו להפוך של ימין לשמאל ושל שמאל לימין], וזה עומד בשלו וזה עומד בשלו.

ומתחילה היו סבורים, שהאופן שבו תהא מחלוקת בין רב נחמן ורב ששת הוא, כשלאחד היתה קרקע בינונית, ולאחד היתה קרקע זיבורית, ותחילה בא בעל זיבורית וגבה מחבירו את הבינונית שלו, ולאחר מכן בא חבירו לגבות ממנו. < לדעת רב נחמן, בשלו הן שמין, ומאחר שאצל בעל זיבורית יש שתי קרקעות, לא יגבה ממנו בעל בינונית את הטובה, ועל כרחו יטול את הזיבורית, ונמצא שבעל הזיבורית זכה בבינונית, ובעל הבינונית הפסיד וקיבל זיבורית. < ולדעת רב ששת, בשל כל אדם הן שמין, ואם כן, כשבעל בינונית חוזר וגובה מבעל זיבורית, הוא נוטל את הבינונית, ומאחר שהשדה עצמה תחזור אליו, אין לגבותה ממנו, שהפוכי מטרטא למה לי.

ודחו זאת ואמרו, שבאופן הזה, גם לדעת רב נחמן, אף אם יבוא בעל זיבורית תחילה, מאחר ששניהם תובעים זה את זה, יש לבי"ד לתת לבעל בינונית

² והא דמסקין לעיל אליבא דכולי עלמא, דלא איבעי ליה למימסר מודעא, גבי לעצמו לא איבד זכותו, דאמרין חברך חברא אית ליה. יש לומר, דלא דמי, דמה שעשאה סימן, לא הוה כל כך הודאה כמו הכא, שהוציא שמכר לו את השדה, הילכך לא איבעי ליה למימסר מודעא, אבל בהך הודאה פליגי, דדמיא טפי להודאה. ולפירוש רש"י אתי שפיר, דלעיל ודאי לא הוה ליה למערער למימסר מודעא, דלמא שמע המוכר לו שדה מהא, וימנע למוכרה, ויהיה לו הפסד, שלא ימצא שדות לקנות, אבל הכא גבי מכירת שדה, אינו כל כך הפסד, דהרבה לוקחים ימצא, דאמרי אינשי זבין קניית זבינת אפסדת. [תוס']

³ אף על גב דנזקקין לתובע תחילה, היכא דאית ליה פסידא, אין נזקקין ... [תוס']

שמעון בן גמליאל, אינו כופה אותה לשום שינוי, אף לא ממקום גרוע למקום טוב, מפני שהמקום הטוב גם כן עלול לגרום לה רע, וכמאמר שמואל, שינוי וסת [=שינוי קביעות האכילה אפילו לטובה], תחלת חולי מעים, וכך שינוי האויר אפילו לטובה עלול לגרום לה לחולי.

וכל האופנים שהבעל כופה את אשתו ללכת ממקום למקום הם רק כשיהיו שני המקומות באותה ארץ, אבל מארץ לארץ, אינו כופה אותה ללכת אפילו מעיר לעיר ומכרך לכרך. ולענין זה, ארץ ישראל חלוקה לשלוש ארצות. (א) יהודה. (ב) עבר הירדן. (ג) גליל. ואין מוציאים מזו לזו, אפילו מעיר לעיר ומכרך לכרך^א.

כל ימי עני רעים

כתוב "כָּל יְמֵי עֲנִי רָעִים" (משלי ט"ו ט"ז) וגם שבתות וימים טובים בכלל זה, שאפילו אם יש לו בהם סעודות כראוי, סעודות אלו רעות לו, כמאמר שמואל, שינוי וסת תחלת חולי מעים.

בן סירא אומר, אף לילות עני רעים, בשפל גגים גגו, [שאינו ידו משגת להגביה ביתו], ובמרום הרים כרמו, [שאינו ידו משגת לקנות בשפלה], ממטר גגים לגגו, [כשיורד מטר, מזלפים המים מהגגות הגבוהים על גגו, ואין לו מנוחה אף בלילות], ומעפר כרמו לכרמים, [שכל שהוא מוציא לזבל, נופל וזב מההר לכרמים שבבקעה].

הכל מעלים לארץ ישראל

יש אומרים, שכששינוי במשנתנו "הכל מעלים לארץ ישראל" באה משנתנו ללמד, שמי שהיה לו עבד עברי בחו"ל, ורוצה לעלות לארץ ישראל, יוליך העבד עמו על כרחו.

ויש אומרים שענין זה מפורש במשנתנו, וכששינוי "הכל מעלים לארץ ישראל" באה משנתנו ללמד, שאף שאין האיש כופה את אשתו ללכת עמו מארץ לארץ, מחוצה לארץ לארץ האיש כופה את אשתו לעלות, ואפילו מנוה יפה לנוה רע.

ואין הכל מוציאים

כששנה התנא של משנתנו "ואין הכל מוציאים מארץ ישראל", בא ללמד, שעבד שברח מחו"ל לארץ, אין מוציאים אותו לחו"ל, וכשרבו בא להחזירו, אומרים לו, מכור אותו כאן, [וקנה אחר במקומו], והטעם לכך, משום יישוב ארץ ישראל^ב.

^א תוספתא במה דברים אמורים, בזמן שהיה מיהודה ואירס ביהודה, או בן גליל שאירס בגליל, אבל בן יהודה שאירס בגליל, או בן גליל שאירס ביהודה, כופין אותה לצאת, שעל מנת כן נשאה. [תוס']

^ב מפרש ה"ר יוסף בן ה"ר יוסף טוב, אף על גב דגרסינן בהשולח, הווא עבדא דברח לארץ ישראל, אתא מריה אבתריה, אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה ניתוב לך שטרא אדמיה, ואי לא מפקענא לך מדרבי אחי בר יאשיה, דדריש "אל תסגר עבד אל אדוניו" בעבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל, והכא לא מפקענא ליה מיניה, אלא אמרין ליה זיל זבניה, התם מיירי כשלא היה מוצא בארץ ישראל למי ימכור, לכך קאמר נכתוב לך שטרא אדמיה, דאם לא כן, כל העבדים יפקיעו

- ולדברי רב ששת, באופן הזה לא זה יגבה ולא זה יגבה. והאופן שבו שניהם יגבו זה מזה הוא, כגון שזמן ההלוואה השניה, היה יום קודם זמן הפירעון של הלוואה ראשונה. שלדעת חכמים, יתכן שילוואה אדם מחבירו, גם אם למחרת יגיע זמן פירעון הלוואה שחבירו חייב לו, ואם כן, בכך שלוואה ממנו אין ראייה שחבירו אינו חייב לו, ושני השטרות אמת. ומעתה כשיגיע זמן פירעון הלוואה ראשונה, יגבה מלוואה ראשון, ולאחר מכן כשיגיע זמן הלוואה שניה, יגבה מלוואה שני. ואדמו"ן חולק ואומר, שהראשון לא יגבה כלל, כי אם היה שני חייב לו, לא היה לוואה ממנו, כשלמחרת יוכל לתבוע הממון כתשלום חובו. ודווקא באופן הזה נחלק אדמו"ן, אבל כשתשלום הלוואה ראשונה יהיה אחר זמן מרובה, מודה אדמו"ן שיתכן שהמלוואה יחזור וילוואה מהלוואה, וכל אחד יגבה חובו בהגיע זמן פירעונו.

ורמי בר חמא רצה לומר, שהאופן שבו לדברי רב ששת תהיה גביה גם כששני השטרות באותו זמן, כשלאחד היו מטלטלים בלבד ולא קרקע, ומת, שמאחר שמת, שכנגדו אינו ראוי לגבות חובו, כי אין נפרעים ממטלטלים של יתומים, ולפיכך היתומים גובים ממנו, שאין לומר הפוכי מטרתא למה לי שהרי היתומים יגבו ולא יגבו מהם.

אולם דחו זאת משני טעמים. (א) במשנתנו מבואר, שיש אופן ששניהם גובים בפועל, ובאופן הזה רק היתומים גובים בפועל. (ב) באמת גם באופן הזה לא יגבו כלל, שכן אף שאין גובים חוב ממטלטלים של יתומים, אם גבו היתומים קרקע בחוב אביהם, חוזרים וגובים אותה מהם, ואם כן, כשיגבו הם קרקע מזה, יחזור ויגבה אותה מהם.

ואין לומר, שהאופן שבו גם לדברי רב ששת תהיה גביה כששני השטרות בזמן אחד, כשהיו לשניהם עידית בינונית וזיבורית, ומת אחד מהם, שהיה לא יגבה מהיתומים אלא זיבורית, כדין נפרע מנכסי יתומים, והיתומים יגבו ממנו בינונית, ואין כאן הפוכי מטרתא. והסיבה שאין לומר כן, כי דווקא לכתחילה גובים מהיתומים רק זיבורית, אבל זה שכבר תפס בינונית, מחזיק בה אף שנחשב כגובה אותה מיתומים.

אופנים שהבעל כופה את אשתו לעקור ממקום למקום

הנושא אשה, אינו כופה אותה לשנות את מקומה למקום שאינו כמקומה הראשון, כגון לצאת מעיר לכרך, או מכרך לעיר. שהכרך הוא מקום שיש בו כל דבר, והרגילה לגור בכרך, לא טוב לה ללכת לעיר, שאין בה כל דבר. והעיר היא מקום שיושבים בו ברווח, בלא דוחק, ויש בה גנות ופרדסים סמוכים לבתים ואוירה יפה מה שאין כן בכרך, שהכל מתיישבים שם, ודוחקים ומקריבים את הבתים זה לזה, ואין שם אויר, והרגילה לגור בעיר לא טוב לה ללכת לכרך. וכן אמר רבי יוסי בר חנינא, מנין ששישבת כרכים קשה, שנאמר, "וַיִּבְרְכוּ הָעָם לְכָל הַיָּמִים הַמֵּתִינָדָּבִים לְשֶׁבֶת בְּיְרוּשָׁלַם" (נחמיה י"א ב').

ודווקא לשנות מעיר לכרך ומכרך לעיר אינו הבעל יכול לכפות את האשה, אבל מעיר לעיר ומכרך לכרך, הבעל כופה את אשתו ללכת אחריו. < לדעת תנא קמא מעיר לעיר ומכרך לכרך הוא כופה אותה ללכת, לא רק כששני המקומות שווים ממש, אלא גם כשמקום אחד מעולה מהאחר, הוא כופה אותה ללכת ממקום הגרוע למקום הטוב [אבל לא ממקום טוב למקום גרוע]. < ולדעת רבן

הכל מעלים לירושלים ואין הכל מוציאים

אף על פי שאין האיש כופה את אשתו לצאת מעיר לדרך, לעלות ולדור עמו בירושלים, האיש כופה את אשתו ואת כל בני ביתו, ואפילו מנוה יפה לנוה רע, ואין כופה לצאת מירושלים, אפילו מנוה רע לנוה יפה^א.

ולא רק האיש כופה את אשתו לדברים אלו, אלא גם האשה כופה את האיש, כפי המבואר להלן.

- הוא אומר לעלות [מחוצה לארץ לארץ, וכן משאר גבולים לירושלים], והיא אומרת שלא לעלות, כופין אותה לעלות, ואם לאו תצא בלא כתובה.

- היא אומרת לעלות, והוא אומר שלא לעלות, כופין אותה לעלות, ואם לאו יוציא ויתן כתובה.

- היא אומרת לצאת [מירושלים לגבולים, או מארץ לחוצה לארץ], והוא אומר שלא לצאת, כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו, תצא בלא כתובה הוא.

- הוא אומר לצאת, והיא אומרת שלא לצאת, כופין אותו שלא לצאת, ואם לאו, יוציא ויתן כתובה.

וכתבו התוס', שדינים אלו אינם נוהגים בזמן הזה, שיש סכנת דרכים. והיה אומר רבינו חיים, שעכשיו אין מצוה לדור בארץ ישראל, כי יש כמה מצות התלויות בארץ, וכמה עונשים שאין אנו יכולים לזוהר בהם, ולעמוד עליהם.

גביית הכתובה לפי מקום הכתיבה או מקום הגביה

הנושא אשה במקום מסוים, ומגרשה באותו מקום, לדברי הכל גביית הכתובה היא ממעות אותו מקום, ולפיכך, הנושא אשה בארץ ישראל ומגרשה בארץ ישראל, נותן לה כתובתה כפי מעות ארץ ישראל, שהם קטנים, והנושא אשה בקפוטקא ומגרשה בקפוטקא, נותן לה כתובתה כפי מעות קפוטקא, שהם גדולים.

ונחלקו חכמים, מה הדין כשנשא אשה במקום אחד, וגירשה במקום אחר, כגון נשא אשה בארץ ישראל וגירשה בקפוטקא, או נשא אשה בקפוטקא וגירשה בארץ ישראל.

לדעת תנא קמא של משנתנו, חיוב כתובה הוא מדברי חכמים, ובדבר זה הקלו בכתובה, שלעולם הגביה כמקום הקל [לאיש], אם במקום הכתיבה המעות קטנים, יתן לה כמקום הכתיבה, ואם במקום הגירושין המעות קטנים, יתן לה כמקום הגירושין, ולכן בשני האופנים האחרונים, נותן לה כתובה כמעות ארץ ישראל.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, חיוב כתובה הוא מהתורה, ולכן לעולם הוא נותן לה כמעות המקום שבו נשאה, ששם כתב לה את הכתובה ונתחייב בה. כשנשאה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל אף על פי שגירשה

^א עצמן מידי אדוניהם שיברחו לארץ. ורבינו תם פירש, דהאי זבניה דהכא, לאו מכירה ממש לאחרים, אלא לעצמו, והיינו נכתוב שטרא אדמיה. [תוס'].

^א ואם תאמר, אמאי לא משני לאתווי עבד שברח לירושלים, כדריבין לעיל, ואין הכל מוציאין דרישא. ויש לומר דבירושלים ליכא למימר הכי, דאין אנו רוצים שיהיו עבדים בירושלים יותר מדאי, אלא מיוחסים, ר"ת. [תוס'].

בקפוטקא וכשנשאה בקפוטקא נותן לה ממעות קפוטקא אף על פי שגירשה בארץ ישראל.

מדיני שטרות

המוציא שטר חוב על חבירו, כתוב בו "בבל", מגבהו ממעות בבל, כתוב בו "ארץ ישראל", מגבהו ממעות ארץ ישראל. כתוב בו סתם, הוציאו בבבל, מגבהו ממעות בבל, הוציאו בארץ ישראל, מגבהו ממעות ארץ ישראל. [מה שאין כן בכתובה, שלעולם חולכים בו אחר המקום הקל, כדעת חכמים].

כתוב בו "מטבעות כסף", ולא פירש אם סלעים או דינרים או פונדיונים, מה שירצה לווה יתן, ואפילו איסרים. אבל פרוטות לא, שאין עושים פרוטות של כסף.

כתוב בו "כסף" סתם, יתן לו חתיכות של כסף^א, שאין מטבעות.

לעולם ידור אדם בארץ ישראל ולא בחו"ל

לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחוץ לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בארץ ישראל, דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ, דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר, "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ פְּנֵנָה לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים" (ויקרא כ"ה ל"ח), בארץ כנען יהיה לכם לאלקים, ולא בארץ אחרת.

כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים

נתבאר, שכל הדר בחו"ל, אין לו אלוה, וביארו שהכוונה לכך, שהוא נחשב כאילו עובד עבודת כוכבים.

וכן מצינו בדוד, כשהיה צריך לברוח מפני שאול לחו"ל, אמר, "וְעַתָּה יִשְׁמַע יְהוָה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ה' יָרַח מִנֶּחָה וְאִם בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי ה' כִּי גִרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ בְּנִחְלָת ה' לֵאמֹר לֹךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (שמואל א' כ"ו י"ט), וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים, אלא מפני שהיה צריך לברוח ולצאת מארץ ישראל לחו"ל אל מלך מואב ואל אכיש, אמר כן, לומר לך כל הדר בחו"ל, כאילו עובד עבודת כוכבים.

רבי זירא היה נשמט מלפני רב יהודה שלא ימנע ממנו מלעלות לא"י

רב יהודה היה אומר, שאסור לעלות מבבל לארץ ישראל.

- מתחילה נתבאר, שלדעתו, יש בכך איסור עשה, שנאמר, "בְּבִלְהָ יוֹבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֲתָם" נֶאֱמַר ה' וְהַעֲלִיתִים וְהַשִּׁיבְתִּים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" (ירמיהו כ"ז ב). אולם דחו זאת, כי הכתוב הזה מדבר בהשבת כלי השרת, כמבואר בתחילת הענין, "כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי הַעֲמֻדִים וְעַל הַיָּם וְעַל הַמְּכֻנּוֹת וְעַל יָתֵר

^א ... נסכא עדיפא ממעות ודינרין של כסף ... [תוס'].

^א אף על גב דהאי קרא בגלות ראשון כתיב. יש לומר דבגלות שני נמי קפיד קרא. [תוס'].

1. ושבוה אחת שהשביע הקב"ה את ישראל, שלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים.
וי"מ שהכוונה לסוד העיבור². וי"מ שהכוונה לסוד טעמי תורה.

"בצבאות או באילות השדה"

בכל השבועות שהשביע הקב"ה את בנות ירושלים, נאמר, "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה", וביאר רבי אלעזר, שכך אמר להם הקב"ה לישראל, אם אתם מקיימים את השבועה, מוטב, ואם לאו, אני מתיר [=מפקיר] את בשרכם כצבאות וכאילות השדה.

ממעלת הדר בארץ ישראל

אמר רבי אלעזר, כל הדר בארץ ישראל, שרוי בלא עון, שנאמר, "ובל יאמר שכן חליתי [כלומר אל יתרעם לומר צר לי כי כל] העם הישב בזה נשא עון" (ישעיהו ל"ג כ"ד).

ורבא אמר לרב אשי, שהם היו לומדים, שהכתוב הזה מדבר בסובלי חולאים, כלומר סובלי חולאים שבארץ ישראל, הם בלא עון, שהחולי ממרק עוונם.

כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח

אמר רב ענן, כל הקבור בארץ ישראל, כאילו קבור תחת המזבח, שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שהמזבח נאמר בו לשון אדמה, "מזבח אדמה תעשה לי" (שמות כז), וכן נאמר לשון אדמה בארץ ישראל, "תחינו גוים עמו כי ים עבדיו יקום ונקם לשיב לזריו ויכפר אדמתו עמו" (דברים ל"ב מ"ג), ומכאן, שהקבור בארץ ישראל, הרי הוא כקבור תחת המזבח.

אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה

עולא היה רגיל להיות עולה לארץ ישראל [ולשוב לביתו בחו"ל], ומת [=נח נפשיה] בחוץ לארץ.

באו ואמרו לו לרבי אלעזר, שמת עולא בחו"ל. ואמר כלפיו, אתה עולא ילכן פה אמר ה' אשתד בעיר תזנה ובניד ובגתיך בחרב פלו ואדמתך בחבל תחלק ואתה על אדמה קמאה תמות וישקאל גלה יגלה מעל אדמתו" (עמוס ז' י"ז).

אמרו לו ארונו בא לקברו בארץ ישראל. ואמר להם, אינו דומה קולטתו מחיים, לקולטתו לאחר מיתה.

אין לצאת לחו"ל לקיים מצוות יבום

אדם אחד מארץ ישראל היה לו אח בחו"ל במקום הנקרא בי חוזהא. מת אותו אח בלא בנים, והוזקה אשת לייבום. ובא לשאול מרבי חנינא, אם יש לו לרדת לשם, לייבם את אלמנת אחיו. השיב לו רבי חנינא, אחיו נשא כותית

הכלים הנותרים בעיר הזאת" (ירמיה כ"ז י"ח). [כן מבואר בדברי רש"י. ויל"ע למה לא הביא את הכתוב הסמוך יותר, "כי כה אמר ה' צבאות אלקי ישקאל על הכלים הנותרים בית ה' ובית מלך יהודה וירושלם" (ירמיהו כ"ז כ"א)].

- ולמסקנה, הסיבה שלדעת רב יהודה אסור לעלות מבבל לארץ ישראל, כי כן השביע הקב"ה את ישראל, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

ורבי זירא תלמידו של רב יהודה לא הסכים עמו, [שלדעתו לא על זה היתה השבועה כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], והיה רוצה לעלות לארץ ישראל, ומאחר שהיה רב יהודה מוחה בו, היה רבי זירא נשמש שלא להיראות לרב יהודה.

דף קי"א

שבועות שהשביע הקב"ה את בנות ירושלים

שלוש פעמים הוזכר בשיר השירים שהשביע הקב"ה את בנות ירושלים^א. (א) "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שה"ש ב' ז'). (ב) "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שה"ש ג' ה'). (ג) "השבעתי אתכם בנות ירושלים מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שה"ש ח' ד').

וביאר רבי יוסי ברבי חנינא מה היו שלוש השבועות הללו:

א. שבועה אחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל, שלא יעלו ישראל בחומה [וי"ג כחומה] כלומר יחד ביד חזקה.

ב. ושבוה אחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל, שלא ימרדו באומות העולם.

ג. ושבוה אחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים, שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי.

והנה בכל שבועה נאמר לשון כפולה, "אם תעירו ואם תעוררו", או "מה תעירו ומה תעוררו", לומר שבכל שבועה השביע הקב"ה על שני דברים.

ולדעת רב יהודה אחד מהדברים הנוספים שהשביע הקב"ה את ישראל שלא יעלו מבבל לארץ ישראל ומכאן למד שאסור לעלות מבבל לארץ ישראל.

ורבי זירא חלק עליו, כי דעתו כדעת רבי לוי, שלימד מה היו שלושת הדברים הנוספים שהשביע הקב"ה, ואין איסור העליה מבבל אחד מהם. ואלו הם שלושת הדברים הללו:

ד. שבועה אחת השביע הקב"ה נביאים שביניהם, שלא יגלו את הקץ.

ה. שבועה אחת השביע הקב"ה את ישראל, שלא ירחקו את הקץ בעוונם. וי"ג שהשבועה היא שלא ידחקו את הקץ, כלומר לא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי.

^א ושבוה רביעית שנזכרה שם "השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמציאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני" (שה"ש ח' ח') שבועה זו כנסת ישראל השביעה את בנות ירושלים ולא הקב"ה את כנסת ישראל

² כדאמרין "כי היא חכמתכם ובינתכם" זהו סוד העיבור. [תוס'].

ומת, ברוך המקום שהרגו, והוא ירד אחריו!

מתים שבחו"ל לתחיית המתים

אמר רבי אלעזר, מתים שבחו"ל אינם חיים. < מתחילה אמרו, שלמד זאת מהכתוב, "והורדתיו את יורדי בור אל עם עולם והושבתיו בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כְּקָרְבוֹת מְעוֹלָם אֶת יוֹרְדֵי בּוֹר לְמַעַן לֹא תִשָּׁבִי וְנִתְּנִי צָבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים" (יחזקאל כ"ו), לומר, ארץ שצביוני בה, כלומר ארץ ישראל, מתיה חיים, וארץ שאין צביוני בה, אין מתיה חיים. אולם דחו זאת, כי הכתוב הזה מדבר בנבוכדנצר, שאמר עליו הקב"ה לישראל, שיביא עליהם מלך שהוא קל כצבי. > ומסקנת הסוגיה, שענין זה למדו רבי אלעזר מהכתוב, "כֹּה אָמַר הָאֱלֹהִים בֹּרְא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהָם רַקַּע הָאָרֶץ וְצִאֲצָאֶיהָ נִתֵּן נֶשְׁמָה לְעַם עֲלִיָּה [על ארץ ישראל] וְרוּחַ לַהֲלָכִים בָּהּ" (ישעיהו מ"ב ה'), **לומר לך, לא יתן נשמה אלא באותם שיהיו בארץ ישראל.**

ומבואר, שלא נתכוון רבי אלעזר לומר, שאותם שבחו"ל לא יחיו כלל, אלא שלא יחיו בחו"ל, אבל יתגלגלו עצמותיהם לארץ ישראל, ובה יחיו.

וצדיקים שאין ראוי להם צער גלגול, יעשו להם מחילות בקרקע, ועומדים על רגליהם במקומם^א, והולכים במחילות עד ארץ ישראל, ושם מבצעים ויוצאים.

ולדבריו, הכתוב "נִבְלָתִי יְקוּמוּן", לא בא ללמד על מתים שבחו"ל שיחיו, אלא לומר לך, שאפילו נפלים יחיו, ומכל מקום לא יחיו אלא אותם שבארץ ישראל.

ורבי אבא בר ממל חולק על רבי אלעזר, ואומר, שגם מתים שבחו"ל יחיו, שנאמר, "יִחְיֶה מִתֵּיד נִבְלָתִי יְקוּמוּן" הקיצו ורָנְנוּ שְׂכָנֵי עִפְרָיִם כִּי טַל אוֹרֵת טֶלֶף וְאֶרֶץ רְפָאִים תִּפְלִי" (ישעיהו כ"ו י"ט). "יִחְיֶה מִתֵּיד", הם מתים בארץ ישראל, "נִבְלָתִי יְקוּמוּן", הם מתים שבחוץ לארץ.

והכתוב "נִתֵּן נֶשְׁמָה לְעַם עֲלִיָּה" (ישעיהו מ"ב ה'), לא בא לומר שרק מתים שבארץ ישראל יחיו, אלא ללמד על מעלה אחרת שיש בארץ ישראל, וכמאמר רבי אבהו, אפילו שפחה כנענית שבארץ ישראל מובטח לה שהיא בת העולם הבא, שנאמר בכתוב הזה לשון "עם" "נִתֵּן נֶשְׁמָה לְעַם עֲלִיָּה" וכן נאמר בעבדים כנענים "וַיֹּאמֶר אֲבִיהֶם אֶל עֲבָדָיו שְׂבוּ לָכֶם פֶּה עִם הַחֲמוֹר וְאֲנִי וְהַנֶּזֶר נִלְקָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁבָּח אֱלֹהִים" (בראשית כ"ב ה') עם הדומה לחמור.

המהלך ארבע אמות בארץ ישראל

סוף הכתוב "נִתֵּן נֶשְׁמָה לְעַם עֲלִיָּה" הוא "וְרוּחַ לַהֲלָכִים בָּהּ". ואמר רבי ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן, שהכתוב הזה בא ללמד, שכל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל, מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

יעקב אבינו ויוסף בנו מבקשים להיקבר בארץ ישראל

קודם פטירתו של יעקב אבינו, ביקש מיוסף שאחר מותו יעלה אותו, ויקברנו

^א אפשר משום שכל מחילה שהיא בחול ופתחה בקודש, נידונית כפי פתחה, ומאחר שמחילה זו פתחה בארץ ישראל, כולה נידונית כארץ ישראל, ולכן יחיו שם במקומם.

אין לצאת ממקום תורה כבבל לשאר מקומות בחו"ל

אמר רב יהודה אמר שמואל, כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, והטעם לכך, כי בבבל יש ישיבות המרביצות תורה תמיד.

רבה ורב יוסף אמרו, שאפילו בבבל עצמה אסור לצאת מפומבדיתא, שהיא מקום תורה, לבי כובי שאינו מקום תורה. ומעשה באחד שיצא מפומבדיתא לבי כובי ונידה אותו רב יוסף.

ומעשה בתלמיד אחד שיצא מפומבדיתא לאסתוניא, ומת, ואמר על כך אביי, שאם היה רוצה אותו תלמיד לחיות היה חי, [שהוא גרם לעצמו מיתה, על ידי שיצא ממקום תורה].

המקום המעולה לקבורה

ארץ ישראל היא המקום המעולה ביותר לקבורה, כפי שנתבאר, וכשרים שבבבל, ארץ ישראל קולטת אותם, ומוליכים ארונותיהם להיקבר בארץ ישראל.

וכשרים של שאר ארצות, הרחוקות מארץ ישראל וקרובות לבבל, בבל קולטת אותם, ומוליכים ארונותיהם להיקבר בבבל, שיש שם זכות תורה.

המקום שבו מיוחסין יותר

לענין יוחסין, בני בבל הם המיוחסים ביותר, [שכשעלה עזרא מבבל, העלה עמו את כל הפסולים, ולא נשארו פסולים בבבל].

ולאחר בבל, בני ארץ ישראל מיוחסים, כי גם אם יש בהם פסולים, יודעים מי כשרים ומי פסולים, ואינם מתערבים זה בזה.

ושאר ארצות הפסולים שם מרובים, שגם הכשרים שבהם אינם יודעים להיזהר מהפסולים ומתערבים כשרים בפסולים.

וזהו שאמרו, **כל הארצות עיסה לארץ ישראל**, [כלומר כל הארצות הרי הן כדבר מעורב, שאין ניכר מה שבתוכו, וכל המשפחות ספק], **וארץ ישראל עיסה לבבל.**

ממעלת הדר בבבל

אמר רב יהודה, **כל הדר בבבל, כאילו דר בארץ ישראל**, שנאמר, "הוי צִיּוֹן הַמְּלִטִי יוֹשֶׁבֶת בְּתֵּן בָּבֶל" (זכריה ב' י"א), הרי שהשווה הכתוב את ציון ואת בבבל.

ואמר אביי, נקטינו, כלומר קבלה בידינו, **בבל אינה רואה חבלי משיח**. וביארו, שהכוונה למקום הנקרא הוצל דבנימין, ויקראו לו לימות המשיח קרנא דשיזבתא [=קרן הצלה].

הרבעת פרדה

עוד שלחו לו אחיו של רבה לרבה, יצחק ושמעון ואושעיא אמרו דבר אחד, והוא, הלכה כרבי יהודה בפרדות.

שכך אמר רבי יהודה, פרדה שתבעה, אין מרביעים עליה, לא סוס, ולא חמור, אלא מינה. שרבי יהודה היה מסופק אם חוששים לזרע האב אם לא, ולפיכך אפילו היא בת חמורה נקבה, אין מרביעים עליה חמור, שמא חוששים לזרע האב, ונמצא מרביע כלאים. וחכמים חולקים עליו ואומרים, שאין חוששים לזרע האב, ואם פרדה זו בת סוסה היא, מרביעים עליה סוס, ואם בת חמורה היא, מרביעים עליה חמור.

וכאמור אחיו של רבה שלחו לו, שיצחק ושמעון ואושעיא אמרו שהלכה כרבי יהודה.

ואמר רב נחמן בר יצחק, יצחק זה רבי יצחק נפחא, שמעון זה רבי שמעון בן פזי, ויש אומרים רבי שמעון בן לקיש. ואושעיא זה רבי אושעיא ברבי.

עמי הארצות לתחיית המתים

אמר רבי אלעזר, עמי הארצות אינם חיים, שנאמר, "מתים בל יחיו ורפאים בל יקמו לכן פקדתי ותשמידם ותאבד כל זכר למי" (ישעיהו כ"ו י"ד). וכן שנינו בברייתא, "מתים בל יחיו" יכול לכל כלומר יתכן שכל המתים לא יחיו תלמוד לומר "והרפאים בל יקמו" במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר.

אמר לו רבי יוחנן, לא טוב לאדון שלהם [כלומר לקב"ה], שתאמר להם כן, והכתוב הזה אינו מדבר במרפים עצמם מדברי תורה, אלא במרפים עצמם לעבודת כוכבים, והם לבדם לא יחיו.

אמר לו רבי אלעזר, מקרא אחר אני דורש, "יחיו מתים ויבלי יקמו" (קומון הקיצו ונרנו שכיני עפר כי טל אורית טלף ואך [את] רפאים תפיל" (ישעיהו כ"ו י"ט), כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה, אין אור תורה מחייהו.

כיון שראה רבי אלעזר שרבי יוחנן מצטער, אמר לו, רבי, מצאתי להם תקנה מן התורה, והיא שיהנו לתלמידי חכמים מנכסיהם, וכך יזכו, שנאמר "וְאֵתְּם הַדְּבָקִים בָּה' אֲלַקְיָם חַיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם" (דברים ד' ד'), וכי אפשר להידבק בשכינה, והלא נאמר, "כִּי ה' אֲלַקְיָךְ אֲשֶׁר אֶכְלָה הוּא אֶל קָנָא" (דברים ד' כ"ד), אלא מלמד, שכל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, [=מתעסק בממון תלמידי חכמים, כדי להגיע לידם שטר, והם פנויים לעסוק בתורה על ידי אלו], והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה, ונאמר בו "חַיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם", לומר לך, שעל ידי דיבוקם בתלמידי חכמים, יזכו עמי הארצות לחיות.

-

כיוצא בדבר אתה אומר, "לְאֶהֱבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵעַ בְּקוֹל וּלְדַבָּקָה בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיד וְאֶחָד נְמִיד לְשִׁבְתָּ עַל הַמַּדְמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָהֶם" (דברים ל' כ'), וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה, אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו,

בקבורת אבותיו בארץ ישראל, כמו שאמר "וְשִׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתִי וְנִשְׁאַתִּי מִמָּצְרָיִם וּקְבַרְתִּי בְּקִבְרֹתָם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרְךָ" (בראשית מ"ז ל').

ואמר קרנא, דברים בגו, כלומר יש כאן דברים מסותרים בדבר זה, וצריך לתת להם לב, יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה, ולא היה צריך לזכות ארץ ישראל, ואם מתים שבחוצה לארץ חיים, למה הטריח את בניו.

והתשובה לכך היא, שהיה ירא, שמא לא יזכה למחילות, ויהיה לו צער גלגול.

וכיוצא בדבר, קודם פטירת יוסף, ביקש מאחיו, שאחר מותו יעלו אותו ויקברוהו בארץ ישראל, כמו שנאמר "וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֲלֵכֶם אֶתְּכֶם וְהָעֵלְתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִצְרָה" (בראשית נ' כ"ה).

ואמר רבי חנינא, דברים בגו יודע, כלומר יש כאן דברים מסותרים בדבר זה, וצריך לתת להם לב, יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה, ולא היה צריך לזכות ארץ ישראל, ואם מתים שבחוצה לארץ חיים, למה הטריח את אחיו ארבע מאות פרסה.

והתשובה לכך היא, שהיה ירא, שמא לא יזכה למחילות, ויהיה לו צער גלגול.

אחיו של רבה שולחים לו לעלות אליהם לארץ ישראל

רבה בר נחמני [הוא רבה סתם שבגמרא], היה בפומבדיתא, והיו לו אחים בארץ ישראל, ורצו שיעלה אליהם.

- ולפיכך שלחו לו את המאמרים הנ"ל, על יעקב ויוסף, שאף שהיו צדיקים, בקשו להיקבר בארץ ישראל.

- ואמר אילפא, שמלבד המאמרים הנ"ל, שלחו לומר לו, שהיה מעשה באחד, שהיה מצטער על אשה אחת, [שנתן בה עיניו והיא בחו"ל], וביקש לירד, כיון ששמע כזאת, לגלג בעצמו עד יום מותו.

- ועוד שלחו לו, אף על פי שחכם גדול אתה, יפה לך לעלות כאן ללמוד מפי רב, שאינו דומה לומד מעצמו, ללומד מרבו. ואל תאמר אין לך רב כאן שיוכל ללמדך, שהרי יש לך רב, והוא רבי יוחנן.

הזהר בשלשה דברים

עוד שלחו לו אחיו של רבה לרבה, ואם אין אתה עולה, הזהר בשלשה דברים:

א. אל תרבה בישיבה, שישביה קשה לתחנוניות.

ב. ואל תרבה בעמידה, שעמידה קשה ללב.

ג. ואל תרבה בהליכה, שהליכה קשה לעינים.

אלא שליש בישיבה, שליש בעמידה, שליש בהילוך. וכל ישיבה שאין בה סמיכה [=משענת] עמידה שיש בה סמיכה נוחה הימנה.

חרדל משובח שהיה בשיחין

אמר רב יוסף, מעשה בשיחין, באחד שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל, ונפשו אחד מהם [=נבדל אחד מהן מן הקלח], ונמצאו בו תשעה קבין חרדל, ובעציו סיככו סוכת יוצרים.

כרוב משובח שהניח תחליפא לבניו

אמר רבי שמעון בן תחליפא, קלח של כרוב הניח לנו אבא, ומרוב גדלו היינו עולים ויורדים בו בסולם, ללקט את עליו העליונים.

ענבים שלעתידי לבוא

נאמר, "וְיָדָם עֲנַב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר" (דברים ל"ב י"ד) כלומר מתוך הענב תשתה יין, ולא תצטרך לדורכו. ומכאן אמרו, לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה יש בו צער לבצור ולדרוך, העולם הבא, מביא ענבה אחת בקרון או בספינה, ומניחה בזוית ביתו, ומספק הימנה כפטוס גדול, ועציו מסיקים תחת התבשיל. ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי [סאה] יין, שנאמר, "וְיָדָם עֲנַב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר", אל תקרי חמר, אלא חומר [=כור והוא שלשים סאים].

וכשבא רב דימי ביאר את תחילת הענין, "אֲסָרִי לִגְפֹן עִירוֹ² וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנֹו כֶּבֶס בִּינִין לְבָשׁוּ וּבָדָם עֲנָבִים סוּתוֹ³" (בראשית מ"ט י"א): "אֲסָרִי לִגְפֹן עִירוֹ", מלמד שאין לך כל גפן וגפן שבארץ ישראל, שאין צריך עיר אחת לבצור [כלומר גפן אחת מספיקה לעיר שלמה]. "וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנֹו", אין לך כל אילן סרק שבארץ ישראל, שאינו מוציא משוי שתי אתונות. ושמה תאמר אין בו יין, ת"ל "כֶּבֶס בִּינִין לְבָשׁוּ". ושמה תאמר אינו אדום, ת"ל "וְיָדָם עֲנַב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר". ושמה תאמר אינו מרוה, ת"ל "וּבָדָם עֲנָבִים סוּתוֹ" [לשון הסתה שהיין מסית את השכור]. ושמה תאמר אין בו טעם, תלמוד לומר "חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיָּן וּלְבֹן שְׁנַיִם מִחֶלֶב" (בראשית מ"ט י"ב), כל חיד שטועמו אומר לי לי. ושמה תאמר לנערים יפה ולזקנים אינו יפה, תלמוד לומר "וּלְבֹן שְׁנַיִם מִחֶלֶב", אל תיקרי לבן שנים אלא לבן שנים [כלומר לזקנים].

פשט הכתוב "חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיָּן וּלְבֹן שְׁנַיִם מִחֶלֶב"

עד כאן נתבאר הכתוב "חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיָּן וּלְבֹן שְׁנַיִם מִחֶלֶב" כפי שדרשו רב דימי. אכן אין זה פשט הכתוב, וביאר רב דימי שכך הוא פשט הכתוב:

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, "חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיָּן", רבונו של עולם, רמז בעיניך שדבר זה טוב הוא לי מיין, [ותתרגם "חֲכָלִילִי" לשון שחוק ומחוד, חוד לי בעינים שלך, וטוב לי מיין, כשתראני פנים צהובות ושוחקות], "וּלְבֹן שְׁנַיִם מִחֶלֶב",

עתידיים צדיקים שמבצצים ועולים בירושלים

אמר רבי חייא בר יוסף, עתידיים צדיקים שמבצצים ועולים בירושלים, שנאמר, "יְהִי פֶסֶת בַּר בְּאֶרֶץ בְּרָאשׁ הָרִים יִרְעַשׂ כְּלָבֶנוֹן פָּרִיו וְיִצְצוּ מֵעִיר קַעֲשָׁב הָאֶרֶץ" (תהלים ע"ב ט"ז), ואין עיר אלא ירושלים, שנאמר, "וְגִנּוֹתַי אֶל הָעִיר הָזֹאת לְהוֹשִׁיעָה לְמַעַן וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי" (מלכים ב' י"ט ל"ד).

עתידיים צדיקים שיעמדו במלבושיהם

ואמר רבי חייא בר יוסף, עתידיים צדיקים שיעמדו במלבושיהם^א, קל וחומר מחטה, מה חטה שנקברה ערומה, יוצאה בכמה לבושים, צדיקים שנקברו בלבושיהם על אחת כמה וכמה.

עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת

ואמר רבי חייא בר יוסף, עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, שנאמר, "יְהִי פֶסֶת בַּר בְּאֶרֶץ בְּרָאשׁ הָרִים יִרְעַשׂ כְּלָבֶנוֹן פָּרִיו וְיִצְצוּ מֵעִיר קַעֲשָׁב הָאֶרֶץ" (תהלים ע"ב ט"ז). ענין זה שתוציא גלוסקאות, נדרש ממה שנאמר "פֶּסֶת בַּר", "פֶּסֶת" לשון פס יד, כלומר בר רחב כפיסת יד, וחטה רחבה אינה בנמצאת, אלא הכוונה לפת אפוייה.

וענין זה שתוציא כלי מילת, נדרש מהכתוב "פֶּסֶת" שהוא לשון "כִּתְּנֵת פָּסִים" (בראשית ל"ז ג').

החיטה וקצירתה לעתיד

א. "יְהִי פֶסֶת בַּר בְּאֶרֶץ בְּרָאשׁ הָרִים יִרְעַשׂ כְּלָבֶנוֹן פָּרִיו וְיִצְצוּ מֵעִיר קַעֲשָׁב הָאֶרֶץ" (תהלים ע"ב ט"ז).

נאמר, "יְהִי פֶסֶת בַּר בְּאֶרֶץ בְּרָאשׁ הָרִים", ומכאן אמרו, עתידיה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים. ושמה תאמר יש צער לקוצרה, תלמוד לומר, "יִרְעַשׂ כְּלָבֶנוֹן פָּרִיו", לומר לך, שהקב"ה מביא רוח מבית גזיו, ומנשבה עליה, ומשרה [=לשון נשירה] את סלתה, ואדם יוצא לשדה, ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

ב. "חֲמַאֲת בְּקָר וְחֶלֶב צֹאן עִם חֶלֶב כְּרִים וְאֵילִים בְּנֵי בָשָׁן וְעֵתוּדִים עִם חֶלֶב כָּלִיֹּת חֹטָה וְיָדָם עֲנַב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר" (דברים ל"ב י"ד).

נאמר "עִם חֶלֶב כָּלִיֹּת חֹטָה", ומכאן אמרו, עתידיה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול. ואל תתמה, שהרי שועל קינן בלפת, [ניקב בו עד שעשה לידתו בתוכו], ואף על פי כן שקלו את המותר ומצאו בו ששים ליטרין בליטרא של

^א משמע בלבושיהן שנקברו, דהיינו תכריכין. אבל בירושלמי דהנושא אמר רבי לבניו, מעטו בתכריכין, שעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן, משמע מעטו בתכריכין אלא בלבושיהן מחיים. [תוס']

² "עירה" כתיב.

³ "סותה" כתיב.

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון ח32
מסכת כתובות ק"ה – קי"ב

והראה לי שיניך, [אף זו לשון שחוק, שהשוחק שיניו נגלות], **שדבר זה טוב הוא לי מחלב**.

טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב

נתבאר שכנסת ישראל בקשה מהקב"ה שילבין לה שיניו, שדבר זה טוב לה מחלב. וענין זה מסייע את דברי רבי יוחנן שאמר, טוב המלבין שינים לחבירו, יותר ממשקהו חלב, שנאמר "וּלְבָן שֵׁנִים מִחֶלֶב", אל תקרי "לבן שינים" אלא "לבון שינים".

ביטול התורה גורם למיעוט הטובה

רב חייא בר אדא היה מלמד תינוקות של ריש לקיש, ופעם ארע, שביטל מלימודו עימהם שלושה ימים שלא בא.

כשבא ביום הרביעי, שאל אותו ריש לקיש, למה ביטל מלימודך. והשיב, דלית אחת [=כרס שהגפנים שבו מודלים על גבי כלונסאות] הניח לי אבא, ובצרתי ממנה, יום ראשון שלוש מאות אשכולות, אשכול לגרב [=סאה], יום שני בצרתי שלוש מאות אשכולות, שתי אשכולות לגרב, יום שלישי בצרתי ממנה שלוש מאות אשכולות, שלש אשכולות לגרב, והפקרתי יותר מחציה.

אמא לו ריש לקיש אם לא שבתלת מלימודך היה עושה יותר שהרי ראית, שבכל יום היין מתמעט מן האשכולות, וזהו עונש הבטול.

ארץ זבת חלב ודבש

רמי בר יחזקאל נזדמן לבני ברק, וראה עיזים אוכלים תחת התאנים, ונוטף דבש מהתאנים, וחלב נוטף מהעיזים, ומתערב הדבש והחלב. ואמר, זהו זבת חלב ודבש.

אמר רבי יעקב בן דוסתאי, מלוד לאונו שלשה מילין, פעם אחת קדמתי בנשף [קודם עמוד השחר], והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים.

אמר ריש לקיש, אני ראיתי מקום שנתקיים בו זבת חלב ודבש של ציפורי, והיה ששה עשר מיל על ששה עשר מיל.

אמר רבה בר בר חנה, אני ראיתי את כל המקומות שנתקיים בהם זבת חלב ודבש בכל ארץ ישראל, ואם תצרף כולם יחד, יהיו כמו שיש מהמקום הנקרא בי מכסי ועד המקום הנקרא אקרא דתולבקני, והוא אורך עשרים ושתיים פרסה על רוחב שש פרסה.

דף קי"ב

נתקטנו האפרסקים מחמת רעת יושבי הארץ

רבי חלבו ורבי עזריא ורבי יוסי בר חנינא נזדמנו למקום אחד, והביאו לפניהם

אפרסק שגודלו כאילפס [=קדרה] שהיו משתמשים בו בכפר הינו, והוא אילפס של חמישה סאים, אכלו שליש, והפקירו שליש, ונתנו לפני בהמתם שליש.

לאחר שנה נזדמן לשם רבי אלעזר, והביאו לפניו אפרסק, והיה קטן, שאחזו בידו אחת. ואמר על כך, "אַרְצָךְ פְּרִי לְמַלְחָה מִרְעַת יִשְׂרָאֵל בְּה" (תהלים קי"ז ל"ד), כלומר נתקטנו הפירות מחמת החטאים.

נתקטנו אשכולות הערביים מחמת קללת ריב"ל

רבי יהושע בן לוי נזדמן למקום הנקרא גבלא, וראה שם אשכולות ענבים, שהיו גדולים ונראים כעגלים. אמר לבני המקום, עגלים יש בין הגפנים. אמרו לו, אשכולות הם. אמר, ארץ ארץ הכניסי פירותיך, למי את מוציאה פירותיך, לערביים הללו, שעמדו עלינו בחטאתינו.

לאחר שנה נזדמן לשם רבי חייא, וראה אשכולות שהיו נראים כעיזים. אמר לבני המקום, עיזים יש בין הגפנים. אמרו לו, לך לא תעשה לנו כחברך.

ריבוי התבואה בארץ ישראל

בזמן שהשנה היתה מבורכת, קרקע בית סאה בארץ ישראל, היתה עושה לכל הפחות חמשת ריבוא [=50,000] **כור תבואה**. [והכור הוא 30 סאה, ואם כן, מכל חיטה שהיו זורעים, היו צומחות לכל הפחות 1,500,000 חיטים].

שכן רבי מאיר ראה בבקעת בית שאן [שהוא מחו"ל], **בית סאה עושה שבעים כור. וכיון שמצאנו מקום בחו"ל עושה כן, כל שכן שבצוען מצרים היה הדבר כן**, שהרי מצרים היא המעולה מכל הארצות, שנמשלה לגן ה', כמו שנאמר, "וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת כָּל כְּפַר הָעֵרֶדֶן כִּי כֻלָּה מִשְׁקָה לִפְנֵי שַׁחַת ה' אֵת סֹדֶם וְאֵת עֲמֹרָה כָּגֶן ה' כְּאַרְצָךְ מִצְרַיִם בְּאֶמְכָּה צֶעֱר" (בראשית י"ג י'), וצוען היא המעולה מכל ארץ מצרים שבה היו מלכי מצרים כמו שנאמר "כִּי הָיוּ בָצֹעַן שְׂרָיו" וּמִלְאָקָיו הָנֶס יִגְעִעו" (ישעיהו ל' ד'). ומאחר שמצאנו שבבית שאן בית סאה עושה שבעים כור, בצוען המעולה מכל חוץ לארץ, גם כן בית סאה עושה לכל הפחות שבעים כור.

והמקום הגרוע ביותר בארץ ישראל הוא חברון, שהוקצית לקברי מתים. **ובכל זאת מקום זה טוב הוא פי שבע מצוען, שנאמר**, "וַיֵּצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּנֵי נֹבָא עַד חֲבֵרוֹן וַיָּשֻׁם אַחֲרֵיהֶם שְׁשֵׁי יוֹתָלְמִי וְיִלְדֵי הָעֵנָק וְחֲבֵרוֹן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֶעֶן מִצְרַיִם" (במדבר י"ג כ"ב), ועל כרחך אין כוונת הכתוב שחברון נבנית לפי צוען שהרי חברון היתה לכנען בנו הקטן של חם וצוען למצרים בנו הגדול ובוודאי לא נבנית חברון לקטן קודם שנבנית צוען לגדול ולא בא הכתוב ללמד איזו קודמת בזמן אלא ללמד שחברון מבונה על אחת משבעה בצוען כלומר טובה ממנה פי שבע.

ומעתה, אם בצוען מצרים בית סאה עושה לכל הפחות שבעים כור, בחברון הטובה ממנה פי שבע, בית סאה עושה לכל הפחות 490 כור. וחברון היא הגרועה שבארץ ישראל, ואם כן, שאר מקומות הטובים ממנה, בית סאה עושה 500 כור.

^א על מלכי ישראל הכתוב מדבר לגנאי, שמרדו בהקב"ה, וסמכו על מלכי מצרים, ותמיד היו שריהם של מלכי ישראל ושלוחיהם מצויין בצוען, שלוחים למלך מצרים, מביאין תשורה. [רש"י].

רבי אלעזר ניצל מכל שלוש הקללות האמורות לנביאי השקר

רבי אלעזר, כשהיה עולה לארץ ישראל אמר, נצילתי מאחת הקללות האמורות במקרא. כשסמכוהו, אמר, נצילתי משתים. וכשהושיבוהו בסוד העיבור, אמר, נצילתי משלוש.

וכוונתו לשלוש הקללות האמורות בנביאי השקר, שנאמר, "וְהָיְתָה נְדִי אֶל הַנְּבִיאִים הַחֲזִיזִים שֶׁאֵין נִסְמָכִים בְּסוּד עַמִּי לֹא יִהְיוּ [זה סוד העיבור] וּבְכֶתֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִכְתְּבוּ [זה הסמיכה] וְאֶל אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יִבְאוּ [כמשמעו] וַיִּדְעָתָם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהִים" (יחזקאל י"ג ט')

והוא ניצל מכל אלו, שעלה לארץ, ונסמך, ובא בסוד העיבור.

לא להתמהמה בעליה לארץ ישראל

כשרבי זירא היה עולה לארץ ישראל, היה צריך לעבור נהר בדרכו, ולא היה שם לא גשר, ולא ספינה לעבור בה, והדרך היחידה לעבור את הנהר היתה על גבי עץ שהשליכו משפתו לשפתו על רוחב הנהר, וחבל קשור משני הצדדים, ומתוח על גבי העץ, שהולכים על העץ, ואוחזים בחבל. אחז רבי זירא בחבל, ועבר על גבי העץ.

אמר לו צדוקי אחד, עם פזיז [=בהול] שהקדמתם פיכם לאזנכם, כלומר מתחילתם הייתם פזיזים, שהקדמתם נעשה לנשמע, ועדיין אתם בפזיזותכם, למהר לעשות דבר בלא עתו, [שהיה לך להמתין עד שתמצא דרך בטוחה יותר לעבור ולא להסתכן לעבור כך].

אמר לו רבי זירא, מקום שמשא ואהרן לא זכו לו, מי יאמר שאני אזכה, לכן עלי למהר, שמא עכשיו השעה תעמוד לי, ואם אתמהמה, שוב לא אזכה.

אהבת החכמים לארץ ישראל

רבי אבא היה מנשק כיפי דעכו. י"מ שהיה מנשק אלמוגים של עכו. וי"מ שהיה מנשק סלעים של עכו.

רבי חנינא מתקן מתקליה, כלומר משהו ומתקן מכשולי העיר, מחמת חיבת הארץ, שהיתה חביבה עליו, ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים.¹

רבי אמי ורבי אסי, עוברים מהשמש לצל ומהצל לשמש ללמוד, שכשהשמש היתה מגיעה למקום שהם יושבים וגורסים וחמה מקדרת עליהם, עומדים משם לישב בצל, ובימי הצנה, עומדים מן הצל ויושבים בחמה, כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל, שבכל זמן יש מקום שיכולים ללמוד בו

וכן הוא ברוב שנים, אבל כשהשנה מבורכת, הארץ עושה פי מאה, כמו שנאמר, "וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֵוָה וַיִּמָּצָא בִּשְׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיִּבְרַכְהוּ ה'" (בראשית כ"ו י"ב), ונמצא שבית סאה עושה 50,000 כור.

סאה ביהודה היתה עושה חמש סאים

אמר רבי יוסי, סאה ביהודה היתה עושה חמש סאים. סאה קמח [הוא אבק דק היוצא מן הנפה, כשהחטים טחונים ברחיים של גריסים, ואינן טחונים דקים, והנפה מוציאה הקמח, וקולטת פסולת², ומחזיר מה שבנפה לריחים], סאה סלת, סאה סובין, [שהמכתשת מוציאה, כשלותתים חטים לסולת, כותשים אותן במכתשת], סאה מורסין, [הן סובין היוצאים באחרונה], וסאה קיבוריא, [קמח שאינו יפה, שעושים ממנו פת קבור].

בית סאה שהניח אביו של צדוקי בארץ ישראל

אמר צדוקי אחד לרבי חנינא, יאה [=יפה] אתם משבחים את ארצכם, כלומר אמת אתם אומרים, שכן בית סאה אחת הניח לי אבא בארץ ישראל, ממנה שמן, ממנה יין, ממנה תבואה, ממנה קטניות, ממנה רועות בהמותיי.

כמה תמרים גדרו מדקל אחד שהיה על שפת הירדן

אמר אחד מבני האמורי לבן ישראל בתחילת ביאתם לארץ, דקל פלוני העומד על שפת הירדן, כמה תמרים אתם גודרים [=לוקטים³] ממנו? והשיב, ששים כור. אמר לו אותו אמורי, רק נכנסתם לארץ, וכבר אתם מחריבים אותה, אנו היינו גודרים ממנו מאה ועשרים כור. השיב לו הישראלי, אף אני מה אמרתי מה שאנו גודרים ממנו מצד אחד.

ארץ ישראל נמשלה לצבי

ארץ ישראל קרויה ארץ צבי, כמו שנאמר, "וְאֶנֶכִּי אֶמְרִיתִי אֵיךְ אֲשִׁיתִי בְּבָנִים וְאֶתֵּן לָךְ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נְחֹלֶת צְבִי צְבָאוֹת גֹּוִים וְאָמַר אָבִי תִקְרָאוּ תִקְרָאִי לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תִשׁוּבוּ תִשׁוּבוּי" (ירמיהו ג' י"ט).

ואמר רב חסדא, למה ארץ ישראל נמשלה לצבי, לומר לך, מה צבי זה, אין עורו מחזיק בשרו, [שהעור כוץ וגומד לאחר הפשוט], אף ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה, [שעושה פירות מרובים עד אין מקום להצניעם].

דבר אחר, מה צבי זה, קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות, למהר לבשל את פירותיה. אי מה צבי זה קל, ואין בשרו שמן, אף ארץ ישראל קלה לבשל, ואין פירותיה שמנים, תלמוד לומר "אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ" פירותיה שמנים מחלב ומתוקים מדבש.

² וי"ג הסולת.

³ לקיטת תמרים קרויה גדירה בלשון משנה וגוזרא בלשון ארמי. [רש"י].

¹ משמע דמארץ ישראל הוא. וכן בשילחי מי שאחזו. ותימה דבפרק קמא דגיטין תנן, עכו כארץ ישראל לגיטין, משמע דהוי מחוץ לארץ. ומפרש בירושלמי חציה בארץ וחציה בחוץ לארץ. [תוס'].

² כן פירש רש"י. ותוס' פירשו, שוקל אבנים ומוצאן קלות, אמר, עדיין לא נכנסתי לארץ ישראל, כיון ששקלן ומוצאן כבדות, אמר כבר נכנסתי לארץ ישראל. וכן מפרש בתנחומא בפרשת שלח לך, כשעלה רבי חנינא הגדול מבבל, בקש לידע אם נכנס לארץ ישראל, והיה שוקל אבנים, כל זמן שהיו קלות, אמר, עדיין לא נכנסתי לארץ ישראל, כיון שמצאן כבדות, אמר, אין אלו אלא אבני ארץ ישראל, והיה מנשקן, וקרא עליהן את הפסוק הזה, "כי רצו עבדיך את אבניה". [תוס'].

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון ח 32
מסכת כתובות ק"ה – קי"ב

רבי חייא בר גמזא מיגנדר [=מתגלגל] בעפרה, שנאמר, "כי רצו עבדיך את
אֶבְנֵיהָ וְאֶת עֶפְרָה יִחְנְנִי" (תהלים ק"ב ט"ו).

צירוף שיהיה בדור שבן דוד בא

אמר רבי זירא אמר רבי ירמיה בר אבא, דור שבן דוד בא, קטיגוריא בתלמידי
חכמים, כלומר, הרבה מסטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם.

וכשאמר זאת לפני שמואל אמר, אמר צירוף אחר צירוף [=גזירות על גזירות],
שנאמר, "וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂיָּה וְשָׁבָה וְהִיתָה לְבָעֵר כְּאֵלֶּה וְכֵאלֹהֵי אֲשֶׁר בְּשַׁלְכֶת מִצְבֹּתָם זָרַע
קֶדֶשׁ מִצְבֹּתָהּ" (ישעיהו ו' י"ג) כלומר כשתשעה החלקים יהיו אבודים ולא נותר כי
אם העשירית, אף היא תשוב והיתה לבער.

ורב יוסף שנה, בזווי ובזווי דבזווי [=שוללים אחר שוללים].

עתידיים כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות

אמר רב חייא בר אשי אמר רב, עתידיים כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו
פירות, שנאמר, "אֵל תִּירָאוּ בְּחֻמּוֹת שְׂדֵי כִי דָּשְׁאוּ נָאוֹת מִדְּבָר כִּי עֵץ נֶשֶׂא פְרִי תֵּאֱנֶה
וְגִפֶּן נִתְּנוּ חֵילָם" (ויאל ב' כ"ב). מתוך כך שנאמר, "תֵּאֱנֶה וְגִפֶּן נִתְּנוּ חֵילָם", כבר
למדנו שעצי פירות יתנו פירותיהם, ואם כן למה נאמר "כִּי עֵץ נֶשֶׂא פְרִי"?
ללמד, שגם אילני סרק ישאו פרי.

סליק פרק שני דייני נזירות

תוכן עניינים

תרומת הלשכה.....	4	פרק שלושה עשר שני דיני גזירות	
נוטלים שכרם מתרומת הלשכה.....	4	דף ק"ה.....	1
כלי שרת של מזבח החיצון.....	5	דיני גזירות שהיו בירושלים.....	1
הקטרה ראשונה על המזבח בכל יום היא הקטרת אברי תמיד של שחר ..	6	שכר דיני גזירות.....	1
מותר נסכים.....	6	נטילת ממון לדון דין.....	1
קדשי בדק הבית.....	6	כמה סמויות עיניהם של מקבלי שוחד.....	1
שיירי הלשכות.....	6	"פי השוחד? עור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים".....	2
מותר תרומת הלשכה.....	6	דיין שדומה למלך מעמיד ארץ.....	2
מותר שירי לשכה.....	6	דיין ששואל חפצים מבני עירו ואינו משאיל.....	2
דף ק"ז.....	7	טעמו של שוחד.....	2
הלך הבעל למדינת הים והאשה תובעת מזונות.....	7	לא ידון אדם לא את אוהבו ולא את שונאו.....	2
פסקו מזונות לאשתו וחזר ואמר לא היה לכם לתת.....	7	תלמיד חכם שבני העיר אוהבים אותו.....	2
אשתו ניזונית מהנכסים ולא בניו ובנותיו.....	8	אהבת בני מחוזא לרבא.....	2
האשה הניזונית מנכסי בעלה אין נותנים לה דבר אחר.....	8	שוחד דברים.....	2
יבמה שתבעה ייבם לכנוס וברה ניזונית מנכסיו.....	8	סייע בידו לעבור את הגשר.....	2
הלכה עם בעלה למדינת הים וחזרה ואמרה מת.....	8	הסיר נוצה מראשו.....	3
הלכה עם בעלה למדינת הים וחזרה ואמרה גירשני.....	8	כיסה רוק מלפניו.....	3
כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות.....	9	הקדים אריסו להביא לו.....	3
מסקנת הסוגיה.....	9	ביקש אדם שאינו מכירו לתת לו ראשית הגז.....	3
האומרת לבעלה איני ניזונית ואיני עושה.....	9	ביקש לתת לו מתנה.....	3
מאני דקוניא.....	9	המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים.....	3
הלך הבעל למדינת הים ועמד אחד ופרנס את האשה.....	9	להקדים דין קרובו של תלמיד חכם לפני דין יתומים.....	3
דף ק"ח.....	10	דף ק"ו.....	3
לתת מחצית השקל עבור מודר הנאה.....	10	סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא.....	3
להחזיר אבידה של מודר הנאה.....	10	להתפלל בשעת כעס של גבוה.....	4
לפרוע חוב של מודר הנאה.....	10	תלמידיו אוכלי שלחנו של אלישע.....	4
מי שמת והניח נכסים מועטים.....	11	תלמידים אוכלי שולחנם של אמוראים.....	4
מדיני שבועת מודה במקצת.....	11	ריבוי תלמידי רב הונא.....	4

בקי צור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיכלחט"א

גיליון ח32
מסכת כתובות ק"ה – ק"ב

19	דף קי"א	12	מלא עשרה כדי שמן יש לי אצלך
19	שבועות שהשביע הקב"ה את בנות ירושלים	12	עשרה כדי שמן מלאים יש לי אצלך
19	"בצבאות או באילות השדה"	12	עשרה כדי שמן יש לי אצלך
19	ממעלת הדר בארץ ישראל	12	דף ק"ט
19	כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח	12	הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל
19	אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה	13	פסקה מעות לחתנה ולא הביאה
19	אין לצאת לחו"ל לקיים מצוות יבום	13	באלו דברים הלכה כחנן
20	אין לצאת ממקום תורה כבבל לשאר מקומות בחו"ל	13	באלו דברים הלכה כאדמון
20	המקום המעולה לקבורה	13	העורר על השדה והוא חתום עליה בעד
20	המקום שבו מיוחסין יותר	13	העורר על השדה והוא חתום עליה דיין
20	ממעלת הדר בבבל	14	העורר על השדה ועשה סימן לאחר
20	מתים שבחו"ל לתחיית המתים	14	העורר על השדה ועשה סימן לעצמו
20	המהלך ארבע אמות בארץ ישראל	14	דברים שיוכל לטעון מי שעשה סימן לאחר
20	יעקב אבינו ויוסף בנו מבקשים להיקבר בארץ ישראל	14	אפטרופוס שראוי למנות ליתומים
21	אחיו של רבה שולחים לו לעלות אליהם לארץ ישראל	15	הלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו
21	הזהר בשלשה דברים	15	המצווה לתת מנכסיו החוב מוטל על כל היורשים
21	הרבעת פרדה	15	המצווה לתת דקל ורוצים לתת שני חצאי דקל
21	עמי הארצות לתחיית המתים	15	דף ק"י
22	עתידי צדיקים שמבצבים ועולים בירושלים	15	המוציא שטר חוב על חברו והלה הוציא שמכר לו שדה
22	עתידי צדיקים שיעמדו במלבושיהם	16	שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה
22	עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת	16	מחלוקת אדמון וחכמים בדין הנ"ל
22	החיטה וקצירתה לעתיד	17	אופנים שהבעל כופה את אשתו לעקור ממקום למקום
22	חרדל משובח שהיה בשיחין	17	כל ימי עני רעים
22	כרוב משובח שהניח תחליפא לבניו	17	הכל מעלים לארץ ישראל
22	ענבים שלעתיד לבוא	17	ואין הכל מוציאים
22	פשט הכתוב "תקלילי עינים מין וכן שנים מחלב"	18	הכל מעלים לירושלים ואין הכל מוציאים
23	טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב	18	גביית הכתובה לפי מקום הכתיבה או מקום הגביה
23	ביטול התורה גורם למיעוט הטובה	18	מדיני שטרות
23	ארץ זבת חלב ודבש	18	לעולם ידור אדם בארץ ישראל ולא בחו"ל
23	דף קי"ב	18	כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים
23	נתקטנו האפרסקים מחמת רעת יושבי הארץ	18	רבי זירא היה נשמת מלפני רב יהודה שלא ימנע ממנו מלעלות לא"י

בקיצור

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון ח32
מסכת כתובות ק"ה – קי"ב

24 לא להתמהמה בעליה לארץ ישראל
24 אהבת החכמים לארץ ישראל
25 צירוף שיהיה בדור שכן דוד בא
25 עתידים כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות

סליק פרק שני דייני גזירות

23 נתקטנו אשכולות הערביים מחמת קללת ריב"ל
23 ריבוי התבואה בארץ ישראל
24 סאה ביהודה היתה עושה חמש סאים
24 בית סאה שהניח אביו של צדוקי בארץ ישראל
24 כמה תמרים גדרו מדקל אחד שהיה על שפת הירדן
24 ארץ ישראל נמשלה לצבי
24 רבי אלעזר ניצל מכל שלוש הקללות האמורות לנביאי השקר